

Uganka.

Nagrada je bogato danes,
razpisal modri, stari šejh.
Rumenih zlatov polno mošnjo
dobode tisti, ki najbolj
odgovori mu na vprašanje!

Od ust do ust je šla novica.
In marsikdo zaman razmišljal
je, kakšna bode ta uganka.
Saj mošnja zlatov ni kar bodil!
Kdo bi se zanje ne potrudil,
posebno če ga tare beda?
Kdo zlahka rad kaj ne zasluži?
Zato pa marsikdo je sklenil,
da pojde reševat uganko . . .

Že polni se dvorana širna.
Kaj glav obrutih je odkritih!
In vedno nove trume ljudstva
prihajajo poslušat šejha . . .

Nastopi šejh. Pogladi brado
si sivo svojo; nekaj časa
molči, potem pa vpraša

zbrance:

No, kaj na svetu je
najlepše?

Nemir živahen vstane v gneči.
Smeje se gledajo moslemi.

Na vrsti prvi star je kadi:
»Gospod, krasot sem videl mnogo
v življenja svojega dolgosti.
A to-le menda je najlepše,
kedar na mesto naše zjutraj
svoj prvi žar razlije solnce.
Oh, ko zlato se lesketajo
po minaretih polumesci,
in strehe takrat so ko srebro!
Častiti šejh podeli meni
nagrada, dobro sem povedal!
Kaj ne? Razvozlal sem uganko?«

Za njim se dvigne skop Hebrejec:
»Lepo je zjutraj, šejh častiti,
a vendar menim, da je lepše
na večer, ko zaide solnce,
ko zvezd bleščečih brez števila
na temnem nebu se leskeče,
potem pa, ko med nje se mesec
boječ, strahoma priplazi,
prav ko pastir na paši k čredi.
To k Allahu nam dviga dušo;
zato gotovo je najlepše.«

Na vrsto pride beduin:
 »Premodri šejh, lepo je, krasno,
 kedar posije solnce v rhesto,
 lepo je tudi, kadar zvezde
 je videti na nebu jasnem.
 A vendar lepše je v puščavi,
 konjiča čilega poditi...«

Polagoma, lepo po vrsti
 vsi odgovarjajo vprašanju.
 A šejh jih gleda, kima, sluša.
 Nikomur nič ne odgovarja.

Naposled pa še oglasi se
 mlad zofta. Jasno čelo priča
 samozavest, odkritosrčnost;
 pogled pogum in pa odločnost...
 In zofta mladi govori:
 »Lepo je vse, kar tu si slišal,
 premodri šejh in preučeni!
 A vendar nekaj je še lepše!
 Ti dobro veš, in vsem je znano,
 da med krasotami na svetu
 je lepa ženska prvi
 biser!...«

Nastane v gneči šum, teptanje.
 Požreti mora v ljuti tolpi
 premnogo grenko mladi zofta.
 Pesti se dvigajo grozeče...

Gorje, gorje ti, mladi zofta!
 Nič! — Prav se ti godi,
 nesramnež;
 kaj pa si se osmelil, grešnik,
 trditi take-le reči!

Tedaj pa vstane šejh počasi,
 oči upre na glasno tolpo
 in z levjim glasom zarjove:
 »Mir! Stojte! Kaj hrumite, bratje?
 Zakaj grozite temu tukaj?«
 Potem mirneje nadaljuje:
 »Le pridi sem, moj sinko dragi!
 Ti danes to dobiš nagrado!
 Zaslužil si jo prav pošteno
 že radi tega, ker odkrito
 si izpovedal mnenje svoje!«

Fanatike tam v divji gneči
 obide vroča rdečica.

Laščan.

Pogorsko jezero.

Pogorsko jezero kristalno
 v zelenih borov temni senci,
 oko je modro mehko tvoje
 v obrvi črnih temnem venci.

In v jezeru nekje globoko
 s čarobnim glasom peva vila...
 Zazibala mi v sen je glavo
 in srce mi je premotila...

Ivo Šorli.

Materine povesti.

Spisal Ivan Prijatelj.

Sivilja vdova Novakova je stanovala s svojo šestnajstletno hčerko v predmestju. Sicer ni bila že dolgo bolna, vendar je pogosto zatrjevala svoji Erni, da bo kmalu umrla. O smrti je sploh rada govorila, in kadar je z malo hripavim in komaj slišnim glasom pravila počasi, v presledkih o svoji zadnji uri, se je slišalo vse to kot vdano, melanholično pojemanje utrujene sužnje.

V veliki lončeni peči je bila nocoj gorko zakurila.

Umazana megla se je bila priplazila med strehami z večerno temo v samotno predmestno ulico. Noč je gledala skozi orošeno okno v sobo; dve trepetajoči svetiljki spodaj na ulici sta svetili kot motne oči zimske noči.

Tiho je bilo v sobi; slišalo se je le mrmranje, cviljenje in prasketanje plamena v peči. Dobrodejna toplota je plula od nje, z njo vred pa so se usipali nemirni žarki in skakali z oglodanih tal na molčečo vdovo, osvetljuječ nje oguljeno rjavo krilo, voščeni trhli obraz, redke obrvi in sive lase. Potem so prehajali na blede, z redkimi pegami posuti obrazek deklice, se spuščali po njeni sivi, na komolcih malce odrgnjeni jopi ter se objestno igrali po velikem kupu svile in fine tkanine na mizi. Zdelo se je, kakor da bi se lovili med dragocenim, rahlo nakopičenim blagom in zdaj pa zdaj nagajivo pogledovali izza neštevilnih gub.

Od zunaj se je zaslišal večerni zvon.

Dekle je pogledalo na uro, ki je visela na steni poleg podobe sv. Katarine. Nato je vstalo in se jelo preoblačiti.

»Kaj bi hodila, Erna,« ji je rekla mati in pokašljala.

»I, hodila! Jaz moram iti!« je odgovorila hči in nabrala ustnice. Njen zdrti, osorni glas se je neljubo razdal po stanici.

»Tako sem rekla, no! Veš, nocoj je drugi sveti večer.«

»Sveti večer gori ali doli.«

Potem sta molčali.

Erna si je z dlanjo kodrala lase na temenu in sencih, se obračala pred malim ogledalom zdaj z glavo na vse strani, potem zopet s celo postavo. Nato se je pripogibala pred steklom, stopila par korakov po sobi in se ogledovala, kako ji leži krilo. Deklica je bila za svoja leta velika in precej lepa. Marsikdo ji je sicer oponašal blede lice in tiste pege, pa kaj: nekaterim je vprav to najbolj ugajalo na njej. Eni so rekali, da je vsakdanja proletarka, drugi pa so trdili, da postane interesantna ženska.

Mati je vzdihnila. Videti je bilo, da bi bila rada nekaj povedala, a ni vedela, kako bi pričela. Za Boga, o takih rečeh se tako težko govori, posebno s svojimi otroki! Ali vdova je bila uverjena, da je njena dolžnost, razkriti hčerki vse, ji pokazati pravo podobo tega, kar si domišljija mlade deklice ovija v rožnate ovoje, pretkane s čarom dražesti in miline.

»Jaz ne vem . . . ampak zakaj bi ga hodila čakati?« je rekla vdova kakor mimogrede ter je zašumela s svilo.

Deklica se je ozrla na mater; nekaj kakor osuplost ji je izpreletelo obraz. Ali je mati kaj zvedela?

»Mama, ali si neumna! . . .«

»Tako pravim, no! Meni se zdi, da ni to nič dobrega.«

»Če pojdem k Ivanki? Ali ti nisem rekla že pred mrakom, da ji moram nesti vzorec za vezenje?«

»Jaz ne vem . . . ampak tako živo sem se spomnila nečesa iz svoje mladosti . . . Malo večja sem bila od tebe, ko je umrla moja tovarišica. Pri rajni znani gospe sva se skupaj učili. Celo leto sva hodili zvečer skupaj domov, in dobri sva si bili. Potlej pa je rekla Cilka neki večer: »Veš kaj, Malka, pojdi nocoj sama domov, jaz moram nesti Štefaniji vzorce.« Pa sem šla. In tako je bilo ves teden; vedno je imela kako pot. Drugi ponedeljek pa Cilke ni bilo več k tisti gospe. Zvedela sem, da je bolna. In res je bila bolna na smrt. Vročico je imela. Nobenega ni poznala. Jaz sem jo tako lepo klicala: »Cilka, Cilka, kaj ne, da me poznaš?« Pa me ni. Samo včasih je izpregovorila: »Je rekel, da me ima rad, pa me je pustil med pretepači, med hudobneži. Le molči, le molči, Andrej, nikoli me nisi pošteno ljubil.« Glas se ji je tresel in pogosto je po cele ure jokala.« —

Erna je verno poslušala. Poslednja kapljica krvi ji je bila izginila iz obraza.

Mati je začela zopet kašljati tiho in bolešno, hčerka pa se je kakor nevede igrala z robcem, ki je ležal na mizi.

»Ali je potem Cilka umrla?« je vprašala Erna po premolku hitro in tiho.

»No, da! Umrla je ubožica.«

Potem sta zopet molčali. Mati je primeknila šivalni stroj bliže in začela brezbrizno goniti brenčече kolo, kakor da bi se več ne brigala za svojo pripoved. A hčerka se ni mogla napraviti. Za nekaj časa je vprašala:

»Kaj pa je bil tisti Andrej?... Delavec?« Pri tem je gledala v tla.

»No, komi je bil v prodajalnici, kjer sva s Cilko kupovali blago.«

»Hm, kaj bo komi!«

»Veliko jih je hudobnih.«

»Drugi so pa lahko dobri; oni, mislim, ki niso komiji.«

»Sto in sto jih pohaja in voglari zvečer s slabimi nameni.«

»Ti misliš poulične postopače, kaj ne, mama?«

»O, nekateri so lepo oblečeni.«

»A baronje niso taki —«

»Baronje?« Materi se je obraz zresnil.

»No, baronje so iz visokih rodbin, so plemenito vzgojeni in nimajo takih hudobnih namenov. Tako delajo samo slabi moški, ki ne vedo, kaj je — ljubezen.« Dekle je povесilo oči in se ozrlo izpod čela na mater. Mati se je bolešno smehljala.

»Ljubezen...! Če se bo baron ozrl nate, se ne bo iz ljubezni, če pa te ogovori, bo imel pri tem še slabše namene nego delavec. Veš, potem pa tudi ni vsak baron, ki ti bo pravil, da je. Baron, ki bo tebi pravil o ljubezni, bo najbrž goljuf in slepar, ki bi se rad za kratek čas šalil z neizkušeno deklico.«

». . . ki bo tebi pravil . . . tebi . . . Kaj pa govoriš, kakor da bi bilo Bog ve kaj!«

»To se tako reče.«

»Pa ni treba potlej še mene vtikati v take primere.«

»Ker si začela govoriti o baronih.«

»Kaj ne smem?«

»Veš, jaz zato pravim, ker je baronov toliko po ulicah. Posebno zvečer bi bil vsak rad baron. To se lepše sliši. Ali ti baronje niso plemenitega srca; oni še srca nimajo; drugače bi se jim smilile uboge deklice, katere uničujejo.«

»Kaj misliš s tem reči, mama: uničujejo? —

Novakova je začela drugo povest.

»Ko sem bila še majhna doma na kmetih, sem poznala blazno žensko. Mlada je bila in visoka. Dolge lase je nosila razpletene in hodila je bosa počasi in previdno. Doli ob potoku je posedala po skalah uro za uro in gledala v tolmun, kjer se je voda vrtela ter puščala na mahovitih pečeh rjavobelkaste pene. Nihče ji ni mogel ubraniti, da ne bi bila hodila na nevarni kraj; pravzaprav sama ne vem, če ji je kdo branil. Morebiti bi jo bili pregovorili, ali kdo se je brigal zanjo! Saj je bila blazna. Neki večer, ko je solnce zahajalo in je bil ves tolmun kakor zlat, se ji je zavrtelo v glavi, in utonila je . . . Kakor da bi jo videla pred seboj, ko je ležala na bregu. Mokri lasje so se ji ovijali okrog vratu, steklene oči je imela napol odprte, izmed sinjih ustnic so se ji svetili zobje. Lica so ji bila upadla, da so se ji poznale trde kosti pod očmi. Kolikokrat vidim pred seboj njen koščeni mrtvaški obraz! — Pozneje, ko sem bila večja, sem zvedela, da je bila Rozina zblaznela zaradi nekega agenta, ki jo je bil prevaril. Prihajal je večkrat iz mesta in ji pravil, da je baron. Pa je bil agent, a ne baron.« —

Mati je končala. Hči se je tiho premikala po sobi.

Na steni so se igrali žarki ognja in osvetljevali predmete po njej. Zdaj se je prikazala stara ura z obledelo vrtnico na plošči, potem se je prijavila iz teme sv. Katarina z velikim zobatim kolesom in zeleno palmovo vejo. Gledala je v nebo.

Erna se je počasi odpravila.

»Lahko noč, mama!« je rekla. Čudno, kako je bila vljudna!

»Lahko noč, pa kmalu se vrni. Veš, nocoj je sveti večer . . .«

* * *

Na ulici je Erna postala in se ozrla nazaj. Ali ne gleda mati za njo? Ne, okna so zaprta in napolnjena z blede svetlobo. Mrtve zavese vise ob straneh. Nič se ne gane v njih. Kako grobna je vsa ta hiša! Tu veje smrt . . . Nekaj tako lahkega kakor veselje je poglano Erno po ulici. Tako jo je vleklo izpod težkega občutja materine bližine! Tekla bi bila najrajša. Sama ni vedela, kako ji je. Hotela je samo z mesta, proč, dalje. Toda vsak čas je morala stopati s tratoarja. Delavci so se razhajali iz bližnje tovarne, delavci v tistih rumeno-umazanih oblekah in mastnih pokrivalih.

Po ulicah so stali mladi ljudje obeh spolov ter se zaupno razgovarjali. Črez ceste so tekala mlada dekleta, gologlava, lahkih korakov, drugo za drugo. Zvonko so se smejala.

Erna je čutila nove utripe srca, tako nerazumljive in skrivnostne kakor lučce, ki se prikazujejo nad močvirjem. Vse se ji je zdelo lepo in vabljivo: mrak, ki je legal na ulice, megla, ki je skrila na dvajset korakov vsakega pasanta, mraz, ki jo je tako nagajivo ščegetal v lica, vse, vse . . . Mislila je: življenje je tako lepo, sama mičnost . . . Treba je samo priti iz sobe. Prsi so se ji stisnile, ko se je spomnila nizke domače sobe z zamolklimi stenami in lončeno pečjo. Tu mora ubijati svojo mladost ob mrtvaškem brenčanju stroja in tožbah utrujene matere, zunaj pa je življenje, sreča . . .

Potem pa je zopet čutila strah. Dokler je bila ulica polna ljudi, je bilo prijetno, a ko se je razgubil svet, se je v prazni predmestni ulici ustrašila samote.

Prišla je na konec predmestja; tu je bila skoro sama. Pred njo so se dvigali veliki skladi desak in hlodov. Na drugi strani se je razprostiralo pod hribom drugo predmestje v migljajočih lučcah in gosti megli. Samo tovarniški dimniki so kipeli v zrak, pod visoko nebo . . .

Tu je bilo vse tiho.

Zadnji tesar v težkih, rjavih črevljih je bil odšel izza ograje, kjer je ležal les v velikanskih skladih. Njegovi drsajoči koraki so se izgubili na strmi cesti, ki je držala v bližnjo vas.

Erna je smuknila med lesene sklade. Oprezno se je ozrla okrog. Saj bi že moral biti tu! Ob šestih ji je bil obljubil priti . . . In poslušnila je, pripognjena z gornjim telesom in oprta na hlod. Na srhkem, osivelem lesu je ležal v drobnih, zrnastih pegah predbožični sneg, kar ga ni bila raznesla burja. Črez skladalnico je iztezalo krivo drevo svoje črne, gole veje. Ena se je drgnila ob hlode in otožno škripala. Od golega hriba je zdajpazdaj potegnila burja sunkoma.

Erna se je stisnila v zatišje med zložene deske.

Pred njo je bledela zahodna polovica neba v pojemajočih ododsevih že davno zašlega solnca . . .

Prijetno čuvstvo jo je obšlo med krepkim vonjem po lesu in jelovi smoli ter v čvrstem, svežem zraku zunaj mesta.

Temnilo se je bolj in bolj. Od blizu so se slišali težki koraki, tam v predmestju so drčale kočije, se premikale luči . . . Slednjič se ni nič več razločilo kakor luči in črni tovarniški dimniki, dolgi in mrtvi . . .

Erna dolgo ni mislila nanj. Ta nenavadna samota z lesnim vonjem in svežim zrakom, z milim nebom in črnim predmestjem jo je bila prevzela. Vse jo je napolnjevalo z neko prijetno boječnostjo, in tesneje se je stiskala v svoje zatišje.

Toda kmalu se ji je začela prikazovati njegova postava. Sedaj je razločila na njem to, sedaj ono. Najprej je zagledala njegove obrise, na katerih se je jasno razločil samo topli bobrov ovratnik. Izpod ovratnika pa je gledal bel, svilen robec. Potem so ji v spominu oživele njegove zaponke čez prsi — njen Alfred namreč ni nosil gumbov pri zimski suknji. — Nato je vstala pred njo iz teme njegova lepa glava z živimi očmi in mehкими brkami. Tako jasno je videla njegov prikupljivi nasmeh! Nato je izginilo vse . . . Razblinjena megla se je vlekla po pobočju hriba, in mestni dim se je plazil vanjo, kakor da bi jo objemal s svojimi stoterimi gnusnimi rokami.

Erna se je pomeknila iz zatišja in se ozrla okrog. Ah, da bi skoro prišel! . . . Ali bilo je vse tiho okrog skladišča. Samo mesto je šumelo v zhožju hriba. Deklica se je začela tresti, morebiti od mraza, morebiti od nestrpnega, strastnega pričakovanja.

Nato je postala radovedna, kako bo govoril z njo. Zadnjič, ko jo je ogovoril na ulici, je bil tako v zadregi. Sam ni vedel, o čem bi govoril. Potem pa ji je pravil nekaj čisto navadnega. Šele pri slovesu jo je prijel za roko. Erna je še sedaj čutila njegov gorki pritisk. Vprašal jo je, kje bi se mogla prihodnjich videti, in se ji tako približal z obrazom, da je čutila njegov žgočih dih na svojem licu . . .

Veter je potegnil čez skladišče. Črna veja je zaškripala bridkeje in pretresljiveje. Z močnim ropotom je nekaj loputnilo. Odrezek bruna se je zvalil v vetru z vzvišenega mesta ter se točil po deskah in rezinah . . .

Erna se je plašno sključila v svoje zatišje. Sedaj si že ni upala več pogledati izza sklada. Za nič ne bi bila ostavila svojega kota. Zazdelo se ji je hipoma, da tam zadaj vse živi. — Blazna misel ji je preletela glavo: Kaj če bi Alfred ne prišel? . . . Moj Bog! Ona se ne bi genila z mesta, za ves svet ne. Vedno bolj ji je naraščal notranji strah in nemir. V prsih jo je nekaj tiščalo. V začetku sama ni vedela, kaj je. Potem je slutila, a hotela si ni priznati. Izkušala je misliti na kaj drugega. Pa vedno bolj jo je mučil notranji glas.

Hkrati se je spomnila hišne Rezke, ki je služila pri stranki nasproti njima. Ta Rezka je imela jako rdeča lica, razigrane, malce vderte oči in tenke ustnice. Hodila je zvečer razoglava po ulicah in

vedno se je smejala s širokim, raztegnjenim glasom. Ta ženska jo je videla, ko je šla prvič z Alfredom po ulici. Kako jo je to mučilo! Ves tisti večer ni bila mirna. Postajala je pred vrati v veži in čakala, da bi naletela na Rezko. A le enkrat je prišla s steklenico na hodnik po vodo, pa še tedaj je pustila za seboj odprta vrata, pri katerih je vprav pogledala debela kuharica, ko je Erna hotela stopiti k Rezki. Rezka je videla Erno, ki je oprezovala pred vrati, in postrani se ji je smejala.

Drugi dan jo je Erna zopet čakala, dokler je ni dobila same.

»Rezka, prosim vas, nikar ne povejte —«

»Kaj? — He, he!« se je prešerno smejala in mežikala z malimi očmi.

». . . da sem bila tam —«

». . . v tisti ulici? — Ha, ha! Dokler bosta prezebala tam —

Saj sem tudi jaz tam postopala z Alfredom nekateri večer . . . Potem pa je nama bilo premraz. — Ha, ha!«

Erna se je spomnila teh drznih, dvoumnih besed in onega zlobnega nasmeha. Nekaj hudobnega in nespodobnega je bilo v njem. Nerada je mislila na tiste besede, a nocoj se ni mogla otresti njih nadležnega vtiska. Prej si je pomagala s tolažilom: Alfredov je vendar toliko! Zakaj bi moral biti ravno njen? Ali to je bila slaba uteha. Nocoj je ni mogla več raztresti, je odvrniti od strašne misli, katera ji je vsiljevala od povsod.

Že zdavnaj bi bil moral priti . . . Kje je sedaj? Zakaj jo pušča samo v tako strašnem kraju?

Postalo ji je tako težko, kakor da bi imela na sebi ves ta sklad desak, katerih se je vedno bolj bala, da se ne bi podrle nanjo. Plaho je zrla navzgor, a videla je vedno le črno vejo, ki se je otožno drgnila po zgornji deski, nad sabo pa skozi prosojno, umikajočo se meglo osamljeno zvezdo, ki je visela na visokem nebu . . .

Ozirala se je okrog, a kamor je gledala, povsod je videla samo razuzdano lice hišne Rezke in slišala odmev njenega smeha. »Saj sem tudi jaz tam postopala z Alfredom nekateri večer!« To ji je bilo strašno. Da ni mogla pozabiti teh besed!

Iskala je poželjivo v mislih predmeta, pri katerem bi se pomudila. V tistem hipu ji je vstala v spominu domača sobica z ogledanim podom, okrušenim ogledalom in sv. Katarino na steni.

»Veliko jih je hudobnih,« je rekla mati.

In nato se ni mogla več ločiti od materinih povesti. Pogledovala je skozi presledke po praznem hribu, daljnjih, povsem črnih

gorah ter si potem zakrivala oči. Materine povesti so pritiskale z vedno silnejšimi vtiski na njeno zastrašeno domišljijo.

Strmela je predse in si predstavljala globíno: skala na skali... tuintam kak šop mahu . . . drevesce . . . voda vrši . . . Zdajpa-zdaj se utrga kamen in se potoči proti dnu. Čudno šumi, zveni . . . Ne, tako ne zveni voda, tudi kamenje ne. Vsa daljava ji šumi v ušesih, in strah jo je, da ne bi zagledala tam med onimi opolzlimi, okrakastimi koreninami razpuščenih las, vdrtih lic, odprtihi oči . . .

Erna ni videla pred seboj več bobrovega ovratnika, svilenega robca, živih oči, prijetnega nasmeha. Bala se je. In ko je zaslišala korake po trskah, se je še bolj boječje stisnila v kot . . .

Erna! . . . Erna! . . . « je tiho klical prišlec.

Deklica se je premeknila, da jo je začutil in stopil prednjo. Vstala je in ga molče pogledala.

»Ali si prišla? . . . Ljubica!«

Hotel se je okleniti, ona pa se mu je nehote odmeknila. Stopila sta na cesto. On jo je gledal ves čas. Vsako vprašanje mu je zastalo v grlu. Čakal je, da ona izpregovori.

Erna je obstala.

»Ti, Alfred, ti nisi baron!« . . . Trdo se je ustopila predenj. Čudna odvažnost je drgetala po njej.

»Baron?« Kakor strela z jasnega neba ga je zadelo to vprašanje.

Rekel bi bil lahko: Dete moje, kaj pa misliš! A ni rekel. Pred seboj ni videl več otroka, ampak žensko, katero je sezorila minuta. Videl je v njej tako visoko skrivnost, da je sklonil glavo pred njo kakor plašni tatič, katerega je slednjič zalotil gospodar pri kraji. Odkod je prišlo to vanjo?

»Ti nisi baron« . . . je ponovila še enkrat tiho, kakor sama zase. Zdelo se je, kakor da si hoče povedati sama sebi to strašno vest, katero ji je ravnokar razodel — — kdo? Morebiti njena duša, ali kaj pravite, kdo?

»Lepo te prosim, Erna« . . . je zajecjal Alfred.

»Kaj?«

»No —«

»Ti si me nalegal, Alfred . . . In jaz reva nisem prav nič vedla . . . prav nič . . .«

Ni se mogla več premagovati. Glasno je zaihtela ter se naslonila na leseno ograjo.

On je hotel nekaj reči, a ona ga je prehitela:

»Najprej hišna Rezka, potem pa jaz . . . Kaj ne? Jaz za hišno Rezko? . . .«

Nič si ni obrisala solza. Sklonila se je malce z životom, in njeno vprašanje je prišlo s tako silo nanj, da se je malone opotekel.

»Hišne Rezke nisem nikoli zares ljubil . . .«

»Zares? Ljubil pa si jo vendar . . . poznaš jo vendar . . .«

Dekle je dobivalo čudno moč. Govorila ji niso samo usta, ampak vsa postava, vsak migljaj, vsak gibljaj, vse, vse . . . In mlademu človeku je bilo težko in mučno vpričo tega čudovitega otroka.

»Jaz ti nisem storil nič hudega . . . Če me nisi ljubila . . . no, jaz te ne morem siliti,« je rekel prisiljeno, malomarno in hotel hladno oditi. Ali vsaka žilica je trepetala v njem.

Erna ga ni ustavljala. Saj ni vedela, da je vse, kar je govorila v nezavednosti, resnica. Pričakovala je, da Alfred vse ovrže. Samo eno besedo naj bi bil rekel in ji zagotovil, da se moti, in vsi dvomi, katere so ji bile našepetale materine povesti v uho, bi se bili izgubili kakor listje na jesenski poljani. A niti besede ni vedel, da bi se opravičil.

Odšel je kakor poparjen.

Erna se je zagledala za njim. Videla je njegove obrise v megli, slišala je njegove pritajene korake, vedno dalje, vedno tiše . . .

Pozabila je, da je sama v temni noči, se naslonila na steber in strmela na prazno ulico, po kateri je bil odšel. In tako je ostala dolgo.

Lahko si mislimo, da se je rodila v njej — prva misel . . .

Na nebu je visela osamljena zvezda . . .

Oblatil sem ljubezen tvojo čisto.

Oblatil sem ljubezen tvojo čisto,
oskrnil sem nedolžno tvojo dušo, —
zasmeh in laž so bile vse prisege
besede moje sladke v tistih dneh.
Goreli so mi še poljubi tvoji
na vročih ustnicah — in jaz sem sanjal
o njenem bledem, mramornem obrazu,
o njenih tihih, žalostnih očeh.
In ti si to slutila, ljubica!
V objemu ti je roka vztrepetala;
pogledala si mi v oči plašno —
ugasnil je veseli tvoj nasmeh.

Ivan Cankar.

K biografiji Emila Korytka.

Spisala Roman Zawilinski in Fr. Ilešič.

I.

V izvodu knjige, ki je naslovljena »Slovénske Pesmi krajn-skiga naróda.« V Ljubljani 1839—1844 (pet delov) ter se nahaja v knjižnici Jagelonske univerze v Krakovem (sign. Slavica, 46) kot dar Oskarja Kolberga, je na zadnjem listu pred platnico drobno zapisana Kolbergova opomba o Emilu Korytku, nabiratelju teh pesmi. Korytko je iz mnogih ozirov interesantna osebnost in zanima kakor Poljake tako tudi Slovence; a ker o njem, kolikor mi je znano, vobče ni mnogo znano, prepisem tu doslovno opombo Kolbergovo v vednost folkloristom slovenskim. Ta opomba se glasi:

»Emil Korytko se je porodil l. 1810. na Pokutju (rodbina njegova je bivala v Pedikah pod Kolomijo). Interniran je bil zaradi političnega prestopka leta 1834. ali 1835. v Ljubljano, kjer je ostal pod nadzorstvom policije do zadnjega diha; umrl je ondi v začetku l. 1839. (najbrž februarja meseca).

Korytko je živel v prijateljstvu z mnogimi literati in stanovniki, kakor n. pr. s Prešernom, Tomanom, Gajem, Zimo itd. V listu »Illyrisches Blatt« z dne 28. julija 1838. l., št. 30, je naznanil od sebe nabrane ilirske pesmi in oglasil naročbo na prvi del v treh sešitkih (vsak sešitek po 30 kr. cesarskega kova, to je po 50 kr. današnjega denarja. Pravi pa: »Ich habe vor kurzem die Freunde des Slaven-thums um Beiträge zur Ethnographie von Krain ersucht. Mein angekündigtes Unternehmen beginne ich mit der Herausgabe der Volkslieder, um die diesfälligen Sammlungen anderer Slavenstämme zu ergänzen, indem ich die Bitte um Einsendung der übrigen Notizen wiederhole, da leider bis nun nur wenige Slavenfreunde wie die p. t. Herren Joseph Rudesch, Herrschaftsinhaber von Reifniz (Ryb-nica), Professor Metelko, Math. Raunikar, Pfarrer zu Gora, Jakob Dolenz, Pfarrer zu Feistriz (Bystrica), Georg Pleme1, Pfarrer zu Prem und Joseph Oreschnik, Cooper. zu Dornegg (denen ich für die mir gelieferten sehr schätzbaren Aufschlüsse und Materialien meinen wärmsten Dank abstatte) meine dringende Bitte berücksichtigt haben.« — V istem listu »Illyrisches Blatt« je oglasil še pred tem (meseca junija l. 1838., št. 25) poziv o svojem izdanju pod na-

slovom »den Freunden des Slaventhums in Krain ein Slave aus Norden«, kjer obeta podati ne samo pesmi, ampak tudi šege, običaje, obrede, plese z godbo, vraže, čarovanje, lečenje, vedeževanje, znamenja, povesti — razen tega opis noš, domačega življenja itd. Smrt pa je preprečila to namero.

Po tej zastrani sledi odgovor na pismo neke gospe Z. Horodinske¹⁾ iz Zbidniova (pod Rešovim v Galiciji) z dne 22. XII. 1866. l., pisano gospe Korytkovi (bržkone materi Emilovi) v Pedikah, v katerem je ta gospa poročala o najdenih »malih spominih« na prijatelja med papirji svojega [š. p.?] moža. »Par let je, kar sem potujoč v Italijo krenil v Ljubljano, obiskal grob umrlega (Emila Korytka), ga okrasil s cveticami in naročil žalno božjo službo (= mašo zadušnico).

Celo spodaj je s poznejšo pisavo in z že tresočo se roko še dostavil Kolberg:

»Pesmi prvega sešitka je urejal in korigiral sam Korytko — pesmi nastopnih sešitkov, istotako iz njegove zapuščine, je izdal tiskar in knjigar, »pomnoživši« jih z nekaterimi novimi pridobitvami.«

Toliko o Korytku. Pristavljam tu še, da je na prvem listu pred naslovom zabeležil Kolberg podatke o nabavi teh pesmi »v l. 1857.« v Ljubljani, direktor Jagelonske knjižnice, dr. K. Estreicher, pa je dostavil opomnjo, da jih je daroval Kolberg dne 7. maja 1877. l. Na ta način ima knjižica Jagelonska izvod redke knjige, ki družji spomine dveh znamenitih etnografov — Poljakov Korytka in Kolberga.

V Krakovu, dne 25. aprila 1899.

Roman Zawilinski.²⁾

II.

Izmed teh dveh poljskih folkloristov menda O. Kolberg večini slovenskega občinstva sploh ni znan; in vendar je bil on najznamenitejši nabiratelj poljskega narodnega blaga ter je izdajal dolga leta folkloristični zbornik »Lud, jego zwyczaj, sposob życia, mowa« itd.

Pa tudi o Korytku se ne ve Bog zna koliko, kakor po pravici pravi Zawilinski. Glaser (Zgod. slov. slovstva, II. 130) omenja samo,

¹⁾ Grajščak Boguslav Horodinski je v istih krajih podpiral vsa revolucionarna gibanja tridesetih let. *Op. Fr. I.*

²⁾ G. prof. R. Zawilinski, ki se je lani jeseni mudil par dni v Ljubljani, je poslal za »Zvon« to črtico o Korytku, ki si je pridobil veliko zaslug z nabiranjem naših narodnih pesmi. Ker te pesmi izdaje ravno sedaj naša Matica, je gospoda Zawilinskega članek celo aktualno zanimiv. G. prof. Ilešič je poljski pisani dopis krakovskega našega prijatelja poslovenil ter mu dodal nekaj svojih misli. Gospodu prof. Zawilinskemu pa se za poslano notico srčno zahvaljuje *uredništvo.*

da je »v Slovencih prevzel nalogo nabiranja narodnih pesnij najpoprej Poljak E. Korytko, katerega so podpirali Prešern, Smole, Ravnikar in dr.« Sket (Čitanka za peti in šesti razred srednjih šol, str. 376.) ga našteva med nabiratelji narodnega blaga, dostavljajoč, da je bil rojen v Levovem l. 1813., interniran v Ljubljani, umrl 1839. Ti podatki so pač vzeti iz Marnovega Jezičnika XVI, kjer se nahaja menda najboljše poročilo o Korytku. O izdaji »Pesmi krajnskiga naroda« je Marn ondi navedel iz lista »Illyrisches Blatt« isto, kar nam piše v tem pismu g. Zawilinski; le-ta opomba je v Jezičniku več, da je obljubil Korytko na koncu prvega dela svojih pesmi predgovor, ki pa ga ni bilo nikoli; »menda je vso stvar prevzel bil J. Blaznik, pesmi pa mu je vredoval z J. Kosmačem M. Kastelic sam, seveda — ne po načinu Korytkovem.« — O Korytku samem nam Marn navaja iz Vraza: »On došavši god. 1837 u Ljubljano prigárli cělom dušom taj posao, zato upravi na Kranjce proglas jedan, Jll. Bl. Nr. 25, 1838« . . . Nadalje je v Jezičniku tudi podan napis na nagrobnem kamenu Korytkovem: »Emilowi Korytko, najlepszemu Synowi. Rodzice. ur: w Lwowie 1813. r. zm: w Lubianie 1839« — s Prešernovimi verzi »Der Mensch muss untergehen — Die Menschheit bleibt fortan, — Wird mit ihr das bestehen, — Was er für sie gethan.«

Kolbergova beležka ni nič razširila našega znanja o Korytku, pač pa se nje časovni in krajevni podatki ne ujemajo z dosedaj nam znanimi. Nagrobni kamen in vse naše knjige imajo rojstno mu letnico 1813., Kolberg 1810., po Vrazu je došel v Ljubljano 1837., po Kolbergu 1834. ali 1835. l.; rojstni kraj mu je po slovenskih poročilih Levov, Kolberg imenuje Pedike pod Kolomijo na Pokutju. Kolomija je mesto v južnovzhodni Galiciji na Prutu, in baš kolomijsko okrožje se zove Pokutje, pač po mestu Kutu, ki je na meji galicijsko-bukovinski.

Kar se tiče rojstnega mesta, je že radi natančnosti podatkov bolj verjeti Kolbergu, z druge strani pa nam je lahko umljivo, zakaj se je pri nas ustanovila misel na Levov: Korytko je bil namreč v Levovem dijak, ko so ga internirali v Ljubljano, je torej prišel v Ljubljano iz Levovega. Ali naj tudi glede rojstne letnice verjamemo Zawilinskemu? Imel je zato pač zanesljivejše vire, nego jih imamo mi.

In končno, kdaj je bil interniran, 1834., 1835. ali 1837. l.? To vprašanje je v tesni zvezi z drugim, zakaj da je bil interniran. — »Iz političnih vzrokov« (Sket), radi »političnega prestopka (Kolberg) — toliko se je vedelo doslej pri nas o tem; več tudi ne ve češki

»Slovník naučný« v stari izdaji (nove pa v celi Ljubljani ni dobili!).

Ta politični prestopok se tiče brez dvoma globokega revolucionarnega gibanja, ki je zlasti v prvi polovici tega stoletja vznemirjalo vse poljske pokrajine, od tridesetih let počenši tudi Galicijo. Kri, ki je tekla dne 29. novembra v Varšavi, ko je številce drznih častnikov in dijakov vdrlo v palačo kralja-guvernerja ruskega, velikega kneza Konstantina, ter s tem vnelo ono bratomorno vojno med Poljaki in Rusi (1830—1831), ni rodila Poljakom končno družega nego Ostrolenka (dne 26. maja 1831. l.), ki je iznova pokopala poljsko svobodo ter po celi Evropi razpršila najboljše rodoljube. Francija je tedaj sprejela tisoče poljskih emigrantov, njim na čelu demokratsko brezobzirnega profesorja Lelewela in visokega aristokrata, kneza Čartorijskega. Mnogo jih je pa ubeglo tudi v Galicijo, ki je bila do revolucije 1830. l. mirna, in odslej je bilo po tej deželi polno tajnih, prevratnih društev, karbonarijev itd., ki jih je iz Pariza po emisarijih vodil s svojo spretno roko prof. Lelewel. Bojne čete so se zbirale in pod vodstvom klateških vodij l. 1833. baš iz Galicije napadale sosednje ruskopoljske pokrajine, da bi jih insurgirale; istega leta je preplavila Galicijo množica knjig in brošur, ki so hujskale ljudstvo — prav v Lelewelovem zmislu — ne le za poljsko narodno in državno, ampak sploh za socialno revolucijo zoper gospodo. Zloglasne so bile pri policiji zlasti velikega Poljaka in pesnika Adama Mickiewicza »Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego« (knjige poljskega naroda in romanja), ki so evangelijski slog posnemale s pesniško darovitostjo, budile globoka verska čuvstva in na ta nači razgrevale ljudstvo za prevrat: narod trpin je poljski narod, tlačan satanske trojice avstrijsko-prusko-ruske, naj mu napoči dan svobode; — ostra je bila brošura »Towarzystwo wzajemney pomocy«: splošna mora biti svoboda, po narodnosti se ne sme deliti človeštvo; narod, ki si je prej priboril svobodo, mora druge osvoboditi tudi zoper njih voljo... Taki spisi so poljski in splošni revoluciji pripravljali temelj. Zaman jim je vira iskala vlada; končno se je ovadilo, da so tiskali večino teh knjig v Osolinskega zavodu v Levovem,¹⁾ da so jih mnogo kar ondi razpečali, druge pa da je razprodal levovskim knjigarnam dijak Emil Korytko (Sala, Geschichte des pol-

¹⁾ To je velika javna knjižnica, združena s tiskarnico. Ustanovil je ta »zavod« l. 1804. veliki poljski mecen grof Josip Maks. Osolinski (1748 do 1826), ki je svoje duševne in gmotne sile posvetil napredku poljskega naroda (prim. Žigo Zoiza) in je bil na Dunaju zaščitnik mlademu Kopitarju.

nischen Aufstandes vom Jahre 1846, str. 58—60). Ta tajnost se je razkrila l. 1833.

Gotovo je bila razprodaja teh prevratnih knjig tisti politični prestop, ki je pognal Korytka v prognanstvo in sicer — leta »1834. ali 1835.« (od 1833.—1834. l. so trajale preiskave), tako da moramo glede teh letnic pritegniti Kolbergu in popraviti pri nas navadne podatke (Vrazove?).

Pri tej trditvi pa me moti dejstvo, da so obsodili Slotwinskoga, ki je bil l. 1833. ravnatelj Osolinskega zavoda, šele 1836. l., takrat ko je avstrijska vlada s posadkami zasedla svobodno mesto krakovsko. Slotwinskoga so za več let transportirali na trdnjavo Kufstein. S to letnico bi se ujemala trditev Vrazova, da je Korytko došel v Ljubljano l. 1837. Neverjetno se mi pač zdi, da bi bil Korytko v novem bivališču deloval že 1838. l. tako živahno, če je prišel v Ljubljano šele l. 1837. — Nadalje ga ima Prešeren prvič v mislih v pismu z dne 4. marcija 1837. l., kjer poroča Vrazu o dveh prognanih Poljaki (kateri je drugi?); prim. Let. Sl. M. 1877, 160. Tistega leta je zložil Korytko pesem na čast »lepim Ljubljančkam« (Let. Sl. M. 1875, 156).

Življenja je bilo takrat po poljskih pokrajinah, življenja narodnega in svobodnomiselnega toliko, da se nam zde prav mrtve naše slovenske pokrajine iz onih let, če jih primerjamo s poljskimi. Komaj kakih 25 let stari dijak Emil Korytko, pri Poljaki brez dvoma zgolj pomagač mogočnim voditeljem, je postal pri nas duša narodnega življenja, ki je priganjala domačine k spoznavanju svojega lastnega naroda, njegovih pesmi, šeg in navad. Hladno se je gotovo zdelo severnemu Slovanu na slovanskem jugu, ko je videl, da se ga tukajšnji patrijoti boje kot nevarnega prevratnika, mraziti ga je moralo, kadar je bral pisma, kakršno je pismo Gajevo z dne 4. 12. 1838; slavni »Ilirec« prosi tu Korytka, naj za vselej na miru pusti njegovo tiskarnico z naročili, češ, da bi občevanje s prognanim Poljakom lahko nanj navalilo sum nelojalnosti (Let. Sl. M. 1875, 173.).

Značilno je tudi, da se je baš Ljubljana zdela vladi najvarnejše mesto za politične kaznjence in prevratnike; vedela je pač, da še tu ni bilo netiva, ki bi ga mogla vneti iskra svobodne misli. Celo drzno podjetnega poljskega generala Dwernickega, ki je l. 1831. hotel razpaliti za vojno vso Podolijo, so poslali se hladit v Ljubljano — nekaj let pred Korytkom.

Ahasverjeva himna Noči.

Mračni se zopet . . . Po obzorju širnem
že prve dolge sence begajo . . .
Ko katafalčne rjuhe se počasi
po gorah in dolinah vlegajo . . .

In tam in tam — pošast že plove črna,
sem proti meni plove črna Noč;
ko netopir na krilih velikanskih
leti pod nebom sem grozeče zroč . . .

Čimdalje bliže in čimdalje bliže . . .
Sedaj sem v temo krog in krog zavit.
In zdi se mi: ta Noč me gleda, gleda,
in iz oči žari ji blazen svit . . .

In škodoželjno gleda me, reži se,
ironski roga Noč se mi v obraz,
češ: »Kdo premagal zopet je svetlobo
in solnce tvoje, Ahasver? Kdo? — Jaz!«

Le glej me, demon! Saj poznam, poznam te!
Odkar po svetu blodim ti proklet,
ah, često videl sem te, znanka temna,
in žal in žal, sedaj te vidim spet!

In spet pojo navdušene ti himne
poetje tvoji plačani, ah, čuj!
In ljudstvo ploska ti po cestah — slišiš?
Raduj triumfov svojih se, raduj!

Zdaj ti kraljuješ, ti sediš na tronu,
ti ukazuješ in ti vladaš spet;
po željah tvojih, Noč, in vzorih tvojih
zdaj diha, giblje se in suče svet . . .

Ah, in kako zabavljajo na solnce,
 ki ga premagala si baje til!
 Pod tvojimi perutmi pač predobro
 prijateljem se tvojim zdaj godi . . .

Moderna si! Kaj tratil bi besede!
 Kdo vpraša, kaj nastop nam hoče tvoj!
 Prinašaš srečo ali pa pogubo?
 Moderna si! Slavi te ljudstva roj . . .

In glej in strmi, demon, pa se čudi!
 Jaz tudi liro v rokah že držim
 in tudi jaz zabrenkam zdaj ti pesem.
 O naj te počastim in proslavim!

O, saj čim črnejša ti kdaj si bila,
 tem lepši vselej si rodila dan;
 in tem svetlejšje je sijalo solnce
 potem še vsakikrat črez hrib in plan . . .

Zato pojo ti slavo strune moje,
 hej, zmaj pošastni, ti strašeča Noč!
 Zato ti himne poje lira moja,
 ker pade skoro vlade tvoje moč.

Pomičejo navzdol se že kazala
 na uri . . . In nemudno teče čas . . .
 Čuj, petelini že pojo po svislih!
 Veš, kaj pomenja njih budilni glas?

Glej, tam za goroj — tam se nekaj svita!
 Nebo skrivnostno že se tam žari . . .
 Tam zarja nova, jutro dobe nove,
 svobode solnce tam se že rodi!

A. Aškerc.

Gojko Knafeljc.

Povest. Spisal Vaclav Slavec.

(Dalje.)

VII.

Nastopili so dolgočasni postni dnevi. Vreme se je mešalo večkrat na dan; zdaj je posijalo solnce izza gora čisto in zlato ter obetalo krasen dan, a že čez nekoliko ur so se nakopičili oblaki, potegnila je neprijetna sapa, in težke, mrzle kaplje so naletale, pomešane z ledenim zrnjem. Zdaj je bilo toplo, da se je vse solnčilo, a v tem hipu je bilo že treba iskati zavetja za zakurjeno pečjo. Noči so bile navadno jasne, toda neznosno mrzle.

Trška elita si je izkušala preganjati nastali dolgi čas na različne načine. Dnevi so bili že precej dolgi, uradne ure so se končevale še za vida. Trebalo je torej misliti na kaka razvedrila. V čitalnici so se vadili slednji večer na tamburicah, nekateri so tarokirali in biljardirali, drugi celo samo popivali. Ali nekaterim je postala sčasoma čitalniška zabava že predolgočasna, in izmislili so si nekaj drugega . . .

Neki večer pošepne v čitalnici davčni oficial Fabko kancelistu Bratiču:

»Ali ti ne preseda ta kisli cviček? Mene bole že jetra po njem! — Pojdi z mano; peljem te na kapljico, kakršne ne dobiš v celém trgu! In tudi tam se ne bodeš dolgočasil!«

Bratič se je dal pregovoriti. Oblekla sta haveloka, prižgala smodki ter izginila.

Zunaj je že bilo temno; pihala je burja, in dež je naletal. V glavni ulici je na koncu brlčela zakajena svetiljka, in v njenih motnih žarkih so se nejasno svetlikale velike, rjave luže sredi ulice. Blizu Bratičevega stanovanja je držala stranska ulica nekoliko navkreber in na zadnji, najbolj zanemarjeni konec trga. Po tej ulici sta krenila. Bratič se je že hotel pred svojim stanovanjem posloviti, češ, da ima še nujnih opravil, toda Fabko ga je potegnil za sabo, se ga oprijel pod pazduho in mu rekel:

»Kaj hočeš vedno varovati — babo?!« . . .

Stopala sta mimo temnih, nizkih hiš, mimo vrtnih plotov, mimo skednjcev in konjskih hlevov, držeč se vedno srede pota, kjer je

bilo nasuto novo kamenje. Ko sta se bila mučila po tej poti že kakih deset minut, je zasvetila pred njima v ovinku na nekih vratih viseča leščerba. Tik nje je bila nabita deska z napisom. Bratič je čital: »Gostilnica pri vinski trti«.

Gostilnica je stala na samem, na širokem prostoru, a v ozadju je bilo slišati šumenje in bučanje vode. Iz gostilnice same so se čuli nejasni, toda precej glasni glasovi.

Vstopila sta. V veži je na mizi brlela sveča, in zraven je na stolu dremal velik, rumenkastobel maček. Na desno so bila vrata priprta v malo, slabo razsvetljeno kuhinjo, kjer je čepela na nizki klopici za ognjiščem postarna žena dolgega, koščene in nagubane obraza z velikim zakrivljenim nosom, na katerem so se svetili starinski naočniki prav na koncu. Za prišleca se ni zmenila kar nič, ampak ustnice so ji gibale venomer, in oči so ji bile vprte v debelo, zamazano knjigo, ki ji je ležala na kolenih.

»Ta moli, ali pa — copra!« reče Fabko, odpre vrata na levo ter vstopi v veliko gostilniško sobo.

Bratiču ni bil ta lokal nič preveč všeč, vendar je stopal za svojim tovarišem.

V tem hipu so se odprla vrata stranske sobe, in skozi nje je puhal gost dim duhanov. Med vrati se je pojavila kakih dvajset let stara mladenka visokega stasa, precej čednega obraza in gostih, na temenu visoko nakopičenih las. Hitela je mimo Fabka, a ta jo je namah ujel za roko in privil k sebi. Deklica se je topo nasmejala, se iztrgala ter odbežala po svojem potu.

»To je krčmarjeva hči Barbka,« je omenil Fabko Bratiču.

Vrata so ostala odprta; v sobi se je videla ozka, podolgovata miza, za katero je sedelo nekoliko jarih trških gospodičev. Med njimi je kraljeval grajščinski oskrbnik Šahar, a pri nekem mladiču, ki so mu bile komaj začele riti mlečne brčice izpod nosa (bil je to nekega trgovca sin Albert), je sedela druga krčmarjeva hčerka, šestnajstletna Cilka, rdeča kakor piruh. Svoje vlažne male oči, bedasto zroče izpod nizkega, belega čela, je obračala venomer po vseh navzočnih ter mežikala z njimi zdaj temu, zdaj onemu, smehljajoč se in kažoč vrsti mladih, koničastih zob izpod drobnih, brezkrvnih ustnic.

Pri peči v kotu pa je stal krčmar, oče Pilat, kakor zo ga klicali gostje. Držal se je pokončno kakor sveča, bil je medel kakor trska, a na licih so mu cvetle vijoličaste rože, ki so imele svoje koreninice na koncu ravnega, obilega nosu. Pušil je kratko portoriko ter se

smejal gromko pri vsaki šali, ki se je razbila ob mizi, ponavljajoč svoj vedni: »Ah, ah, ah!«

Ko sta vstopila Fabko in Bratič, je vstala vsa družbica, in vse vprek je vpilo: »Živela, živela, dobrodošla!«

In nova gosta sta morala sesti na odlično mesto konec mize. Oče Pilat je bil takoj pripravljen in je vprašal, česa želita. Ali nekdo je velel, naj se doneseta samo čaši, in da se bode nocoj pilo skupno. Takoj sta bila na mizi kozarca.

V tem se je vrnila Barbka in hotela sesti na prejšnje mesto zraven davčnega praktikanta. Ali nekdo ji je pomignil, postavil stol med Fabka in Bratiča, in prisedla je k tema. Tedaj je pa vstal Šahar in napil novodošlecema. Izpraznili so čaše, in takoj je nekdo začel s hripavim glasom: »Pripeljali so furmani«, in zopet so pili po vrsti od prvega do zadnjega. In na mizo je prišel liter za litrom.

Oče Pilat se je oddalil v kuhinjo, a navzočni gospodki so začeli gladiti glavici brdkih hčerk. Začelo se je hihitanje, šepetanje, celo poljubovanje, a vmes so rdeli zabrekli obrazi, se svetile oči in se drezali komolci.

»Ali ni to lepše nego oni dolgčas v čitalnici?« je vprašal Fabko Bratiča.

Ta je sedel ves čas nem in zamišljen. Od začetka se mu je vsa ta družba gnusila, le nekam prisiljeno je obsedel v njej. Ali tudi na njem je izkazalo vino svojo moč. Komaj ga je bil zvrnil zaporedoma par kozarcev, že se mu ni zdela cela stvar toliko napačna, in kolikor bolj se je pilo, toliko imenitnejša se mu je videla družba, v katero je bil zašel. Okoli desete ure se mu je že dozdevalo, da bi bilo morda prebedasto, ako bi sedel tako mirno in filistrsko med temi veseljaki. In iztegnil je krepko desnico ter pogladil mehki podbradek Barbkin, prvič sicer še nekam nerodno in plaho, a črez nekoliko časa je že tiščal njeno roko v svoji, ne da bi mu bilo kolikaj tesno okoli srca.

Ko je bila družba na višku svojega veselja, so se vnovič odprla vrata, in na pragu se je prikazal — Gojko Knafeljc.

»Ah vendar!« je vzkliknil Šahar in mu molil nasproti obe roki.

Gojko je vstopil, se ozrl po družbi, a ko je zagledal med njo tudi Bratiča, je osupnil. Pristavili so mu stol, prav tik Bratičevega, in moral je sesti.

Šahar pa je besedičil:

»Per dio! Mislil sem, da te ne bode! Saj pa tudi vedno prečepaš doma! Veruj mi, tvoja milostna ozdravi tudi brez tebe; glej torej, da nas večkrat pohodiš!«

Gojko ni odgovoril ničesar. Vest mu je očitala, da ni ravnal lepo, ko je tako pozno popustil bolno svojo soprogo ter šel v tako družino. Toda Šaharjevo vedno zabavljanje je moral preprečiti, in tako se je zgodilo, da je tudi on sedel nocoj prvič pri »vinski trti«.

Najmanj pa se je nadejal, da najde v tej družbi tudi Bratiča. Dozdaj sta se ogibala drug drugega, kolikor in kjer sta mogla. V njunih srcih je klilo neko sovraštvo, katero sta občutila pri vsakem sestanku in katero so bili opazili že celo drugi, med njimi tudi Šahar.

Moj Bog, vino sprijazni marsikatero nasprotstvo; to je dobro vedel Šahar. Nocoj se mu je videl pripraven trenotek, da spoprijateljji tudi Gojka in Bratiča. Začel je torej najprej po ovinkih, a ko je videl, da je Bratič dovolj mehak, je vstal ter izpregovoril tako-le:

»Slavna družba! Nocoj je za nas res prekrasen večer. Zbrali smo se v srčni prijaznosti in ljubezni med seboj, da se nekoliko pokratkočasimo pri tem izbornem vinu. In očitno je, da smo med sabo najboljši, najiskrenejši prijatelji. Vendar opazujem že dalje časa, da sta med nama tudi dva gospoda, ki sta si nekoliko nasprotna. Meni je docela neznano, odkod izvira med njima ta neprijaznost; vem, da tudi drugi tega ne morete uganiti, kajti kolikor poznam jaz gospoda Bratiča od tistega časa, kar biva pri nas, je on izredno vrl mož v pravem pomenu besede in narodnjak z dušo in telesom ter poštenjak, kakršnih je malo. Isto vam je tudi vsem znano o gospodu Gojku Knafeljcu. Zakaj bi torej tudi med njima ne vladala ona prijaznost, katera diči nas druge odlične tržane? — Predlagam torej, da se tudi ta dva gospoda med sabo sprijaznita, da tudi ona dva medsebojno pijeta bratovščino!«

Šahar je umolknil, a vsi drugi so hrupno pritrdjevali.

Gojko, ki je bil nocoj še trezen, se je hotel umakniti. Uvidel je neprikladnost tega položaja, a pri Bratiču je že delovalo vino. Vstal je takoj in ponudil Gojku prijateljstvo. In izpraznila sta kupici ter se — poljubila.

Gojko se je stresel; čutil je, da je poljub, katerega je dal Bratiču, poljub izdajice. Ali skoro je tudi njega premagalo vino, in izginili so hkratu vsi pomisleki, in umolknila je vest.

Družba je ostala skupaj še dolgo. Pilo se je še dalje, a obirala se je pri tem tudi čilalnica, češ, da ni v njej nobenega pravega veselja več, da je tam vse prenapeto, da ni v njej več one neprisiljene

zabave in da treba gospodom takega lokala, kakor je gostilnica »pri vinski trti«, da se lahko pozabavajo med sabo, kakor se spodobi. Naposled so sklenili, da se zbero vsaj vsak drugi večer v teh krasnih prostorih.

Luč na stropu je začela pojemati. Barbka je zbežala v kuhinjo in takoj je donesla drugo polno svetiljko. Za njo je pridrsal v sobo oče Pilat.

»Zdaj pa še tistega, oče Pilat,« je velel Albert.

Oče Pilat se je nasmehljaj in takoj oddrsal v srednjo sobo, odkoder je prinesel veliko rumeno steklenico slivovca.

In nalival je čašice po vrsti. Kdor še ni bil z drugim brat, ta se je nocoj gotovo z njim pobratil.

»Da, tukaj je res prijetno, še moramo priti sem! Kaj bo čitalnica?« so se slišali glasovi.

Petelini po bližnjih hišah so se že oglašali, ko se je odpravljala družba domov. Gojko in Bratič sta se držala pod pazduho, omahujoč na levo in desno. A ko sta bila dospela v glavno ulico in sta stala pred Bratičevim stanovanjem, je pozval Gojko Bratiča:

»Pa vendar ne bodeš tak, da ne bi me kdaj obiskal!«

»Pa ti tudi mene — kaj?«

»Seveda, seveda, drug drugega,« je hitel Gojko. »Pa nikar ne misli več na nekdanje čase! Moj Bog, to je vse prešlo!« . . .

V stranski ulici je nekdo zaukal, na drugem koncu trga zopet nekdo, a kmalu nato je bilo povsod tiho.

Nekoliko časa potem je stopal Gojko bos po stopnicah v svojo sobo, da ne bi ga kdo slišal, kdaj je prišel domov. Zaspati pa ni mogel, vest mu ni dala miru . . .

* * *

Odslej je bila gostilnica »pri vinski trti« vsak večer polna onih gostov, katerim čitalniške zabave niso več ugajale. Tudi Bratič je jel zahajati tja skoro slednji dan. In vselej je našel tam tudi Gojka, s katerim sta bila hipoma velika prijatelja. Bratiča je sicer večkrat prosila soproga, naj ostaja doma in naj nadaljuje tako življenje, kakršno sta živela dozdaj; ali on se je bil namah čudno izpremenil. V njegovem srcu je nastala kar čez noč neka mučna nezadovoljnost s samim seboj in s svojo soprogo. Ko je zvečer doma povečerjal, ga je takoj nekaj privzdignilo in vleklo ven v družbo, proč od nje, ki je bila dozdaj njegovo največje veselje na svetu. Sam si ni vedel

raztolmačiti te nenadne izpremembe, vse se je vršilo proti njegovi volji, proti njegovi zdravi pameti; toda resnica je bila, da mu je soproga primrzela, in da je bil že nekaj časa proti njej nenavadno surov in oduren. Kako je še pred nekolikim časom rad bival v njeni družbi, kako je bil srečen, kadar sta šla skupno na izprehod ali na kako veselico! Kako je bil ponosen na njeno lepoto! Ali te dni se je že nekolikrat zalotil pri misli, da je vso to njeno lepoto užival pred njim že nekdo drugi, da ni on prvi, ki je je vesel! In ta misel, ki ga je nadlegovala spočetka le poredkoma, se je vpletala čez nekoliko časa celo v sanje njegove, in posledica je bila, da se je zatekal v družbo, kjer je pozabil pri čaši penečega vina to silno muko! In najbolj čudno je bilo to, da kolikor bolj se je odtujal svoji soprogi, toliko bolj se je oklepjal — Gojka, ki se mu je bil prikupil, da sam ni vedel, zakaj in kako.

Ivanka pa je vsled te izpremembe trpela neznosno. Vedno in vedno se je vpraševala, s čim se je pregrešila proti svojemu možu. In vest ji je dejala, da mu je bila nezvesta vsaj v mislih, ko je pri oknu gledala za Gojkom. Od tedaj pa ni šla niti k oknu več, dasi ji je silila Gojkova podoba večkrat nego prej pred duševne oči . . .

Neki večer, že blizu polnoči, pa je slišala po stopnicah težke korake. Očividno sta bili dve osebi, ki sta prihajali. Kmalu nato je zaškripal ključ v vratih, in v prvi sobi so se začuli glasovi.

»Tukajle sedi, prijatelj, in počakaj, da prižgem luč,« je jecal Bratič, očividno vinjen. Tipal je ob steni, po stolih, po divanu ter prijel — Gojka pa ga posadil na divan. Črez dolgo je prižgal žveplenko in takoj nato s tresočo roko svečo, ki je bila pripravljena na mizi.

Gojko je sedel na divan in ni si upal niti dihati. Bratič pa ni zapazil njegove zadrege. Odprl je vrata v spalnico ter stopal k postelji svoje soproge.

Vrata je bil pustil odprta, in Gojku, ki je sedel njim prav nasproti, se je nudil prost razgled po spalnici. In njegove oči so se vsesale tja noter, kjer je na postelji ležala ona, ki je še vedno polnila dneve njegovega življenja. Videl je nje krasno obličje, ob njem se vijoče goste, vlažno se blesteče lase, videl njena svetleča, bela lakta . . .

Bratič se je pripognil k soprogi in ji nekaj govoril. Gojku pa je plala vsa kri k srcu, njegov obraz je bil bled kakor obraz mrličev, in čeljusti je imel trdo stisnjene. Zaklopil je oči in skoro onemogel se naslonil na divanu na naslonilo.

V tem pa je došel Bratič povsem mirno, dasi negotovih korakov v sobo, priprl vrata spalnična ter postavil na mizo brušeno steklenko, iz katere je takoj natočil dve čašici kimljevca.

»Moja soproga je še vedno jezna nate,« je dejal Gojku. »Toda to nič ne de; ženske imajo svoje trme! Midva pa pijva!«

Gojko ni odgovoril ničesar, toda dolgo ni ostal. Izpraznil je samo dvakrat drobni kozarček, a skoro nato se je poslovil zelo redkobeseden . . .

Ko se je vrnil Bratič v spalnico, je našel soprogo slonečo v postelji. Roke je imela sklenjene okoli kolen in zrla je srpo in nepremično predse. Na njenih licih se ni genila niti najmanjša žilica, bila je trda kakor mramornat kip . . .

* * *

Odslej se je večkrat dogodilo, da je Bratič dovedel Gojka v svoje stanovanje, toda vedno le pozno na večer, ko je njegova soproga že davno spala. Nastalo je med njima neko intimno razmerje, nekò nagnjenje, katerega si ni mogel raztolmačiti niti prvi niti drugi. A neka nevidna moč ju je vezala, in tej moči se nista mogla niti izkušala upreti.

VIII.

Neko nedeljo popoldne je posetila Fabkova soproga Bratičevko. Bili sta že več časa znani, in njuna nekoliko sorodna si značaja sta učinila, da se je izcimilo med njima neke vrste prijateljstvo. Ivanka je tedaj sprejela Fabkovko kar v kuhinji, da bi bili bolj domači v pogovoru.

Bratičevka je primeknila belo javorjevo mizo nekoliko bolj proti oknu, skozi katero so se vprav vsipali žarki popoldanskega solnca, lijoč po svetli kuhinjski opravi, igrajoč se z mehko, črno dlako mlade mucke, ki je predla v kotu in lovila s tačicama drobno gosje pero, katero je bila privlekla nekje izpod ognjišča. Na ognjišču pa je gorelo še nekoliko polenc, in po celem visokem in svetlem, toda nekoliko ozkem prostoru je plula mehka, božajoča toplota. Vse je bilo videti praznično in veselo.

Bratičevka je postavila kmalu na mizo skodelico črnca, in vnel se je razgovor o trških novostih. Toda kmalu je obrnila oficialka pravec razgovoru na neko drugo važno stvar.

»Danes si pa videti nekoliko boleštna, kaj ti je?« je vprašala nenadno Bratičevko in vprla vanjo živahno svoje oko.

Ivanki se je res zrcalil na obrazu neki poseben znak trudnosti in neobičajne zlovoljnosti.

»Nič posebnega, nekoliko me boli glava,« je odgovorila Bratičevka malomarno.

Ali oficialka ni bila zadovoljna s tem odgovorom. Uvidela je, da bo najboljše, ako poseže kar v živo. Prijela je tedaj Ivanko za roko ter ji gledala naravnost v oko. Potem je pa dejala prav taklo, siadko:

»Čemu mi skrivaš, draga moja? Ali misliš, da se godi samo tebi tako? Glej, natanko so mi znane tvoje bolečine, saj prav tako trpim tudi jaz!«

Ivanka je zardela ter ji umeknila roko.

»Nikar se ne žali,« je nadaljevala ona. »Saj ne govorim spričo tega, da bi se ti morda rogala; veruj mi, da čutim s tabo! In drugi bi si tudi ne upala govoriti tako! — Glej, ali ni kriv tvoj soprog, da se počutiš slabo?«

»Ne govoriva raje o temi« jo prekinje Ivanka.

»Pač, pač,« odvrne ona. »Iztresti si morava srce! Glej, kako sem bila srečna jaz, dokler sem bila še v B. Tam je imel moj soprog še nižjo plačo, ali izhajala sva in v hiši je bil mir; saj se je držal on vedno doma. Ali tukaj, tukaj — moj Bog — koliko gospa mi je že tožilo, da se tukaj vsak pokvari, da postane tukaj vsak — pijanec!«

Ivanka se je stresla.

»Moj soprog vendar ni pijanec,« je dejala tiho, skoro boječe.

»Draga moja, dozdej še morda ni, ali veraj mi, da — postane!« je odgovorila Fabkova brezobzirno.

Ivanka ni odgovorila ničesar. Čutila je, da ima oficialka prav, in okoli srca ji je postalo tesno.

Oficialka pa je pristavila:

»Čudno, da je v tem gnezdu tako okužen zrak, katerega dihajo moški! Od šestnajstletnega mlečneža pa do onega, ki bi že moral biti resen mož, vse pije, vse se zastruplja, vse uničuje s pijačo svoje moči, a v zakonsko življenje donesajo nemir in, kar je še hujše — nezvestobo! Ah, ljuba moja, ti ne veš, kaj vse ušini ta pijačal!«

Ivanka jo je poslušala s široko odprtimi očmi, a kakor nehoti je pristavila:

»Zares, nekoliokrat je tudi moj soprog že bil vinjen; toda upam, da to kmalu preide in da se zave, predno bođe prepoznal! — Govoriti hočem z njim, prositi ga; saj me je dozdej še vedno poslušal!«

»Da bi te le poslušal tudi zdaj! Ali bojim se, da je že jako pozno! Glej, ljuba moja, tam zadaj pri vodi imajo krčmo, v kateri počenjajo vse, povem ti — vse, kar se boji belega dneva. Tam popivajo, tam prepevajo, a tam — imajo tudi dekleta!«

»In kdo se vse tam shaja?« vpraša Ivanka.

»Kdo? — Moj Bog, cvet trške inteligencije! Tam so sinovi najboljših rodbin, tam so nekateri uradniki, med njimi moj soprog in tudi tvoj, tam je slednji večer tudi — Gojko Knafeljc. Oh, da, posebno ta! Doma ima na smrt bolno ženo, a on popiva, kakor bi bil najet! Jaz sem vedela, kak zakon bode to! Pred poroko je bil vedno vinjen, potem so prišla prva leta zakona, ko je nehal in je vse kazalo, da bode vzgleden mož, ali zdaj je postal zopet hipoma stari Gojko! Zares, stara navada železna srajca! Uboga njegova žena, meni se smili revica! Takoj na poročni dan je morala zvedeti, da ima njen Gojko tam v Ljubljani nezakonskega otroka. No, čuda ni, ako ga tako zaničuje!«

Ivanka je zrla skozi okno, a pri zadnjih besedah se ji je skrčilo srce. Stresla je z glavo, kakor bi hotela odpoditi neko sitno misel, a dejala je takoj:

»Kaj praviš, kaj je vzrok, da so ti ljudje tako razbrzdani?«

»Moj Bog, kdo ne bi ga vedel vzroka? Glej, nekateri imajo slabo vest, v pijači si jo hočejo udušiti; med temi je Gojko in še nekoliko drugih, a drugi počstenejši, med njimi tvoj soprog in moj, ti so pa zapeljani! Premehki so, da bi se uprli tem zapeljivcem, prosti hočejo biti in delati po svoji volji, in tako zaidejo v mreže! — Jaz svojega že ozdravim; niti krajcarja mu ne dam na razpolago, pa bode krotak, in kadar pojde iz hiše, vselej pojdem z njim tudi jaz. Saj sicer je jako dober, da, predober človek!«

Oficialka je še nekoliko posedela in slikala Ivanki še marsikatero grozno sliko. Pozno popoldne je šele odšla. —

Ko je ostala Ivanka sama, tedaj je šele začela nadrobno razmišljati o razgovoru z oficialko. Čutila je in je bila prepričana, da je slika, katero ji je razvila oficialka, prečrna, in da ji je pri tem mnogo pomagala prebujna domišljija. Ali da bi bila ta slika popolnoma neresnična, si tudi ni mogla misliti. Saj se je zadnje čase res dogajalo, da je prihajal njen mož večkrat vinjen domov in da se ji je videl ob takih prilikah neznošen, ostuden, da se je celo vzbujala v njej neka mržnja do njega. Pa morala se je vprašati, kako je to, da on, ki ni nikdar pil, ki nikdar ni zapuščal brez potrebe svoje

družine, da je on namah postal tak? Tu ni treba govoriti o zape-ljanosti, tu mora biti kak drug vzrok!

In iskala je in iskala vzroka, a slednjič se je prestrašila, da je strepetala po vsem telesu, ko se je zalotila pri misli: morda sem kriva jaz, morda se kesa, da je vzel ženo s tako prošlostjo! In te misli ni mogla prepoditi, z neko nenaravno slastjo se je je oprijela. Začela je burno hoditi gori in doli po kuhinji, čutila se je nesrečno, grozno nesrečno, a misliti je vendar morala vedno na to! In pri tem ji je vest očitala, da res ni vredna več moževe ljubezni, da ni vredna njegovega zaupanja, ko so ji vendar že nekolikrat misli uhajale na prepovedani pot, ko je vendar že večkrat, dasi nehote, mislila na Gojka Knafeljca!

In tudi zdaj, ko ji je vest to očitala, tudi zdaj v tem hipu je morala misliti nanj! Neka neznana, nadnaravna moč ji je pričarala pred oči njega, v čigar navzočnosti se je vselej tresla, a kateri se ji je posebno zdaj v tem hipu zasmilil v srce. Slišala je danes od oficialke, da ga soproga zaničuje, da je vsled tega nesrečen, in da je baš to povod njegovega popivanja. In videl se ji ni tak grešnik, kakršnega ji je slikala prijateljica, videl se ji je samo pomilovanja vreden človek. Ali nekaj ji je reklo: »Tudi pomilovati ga ne smeš! Že samo to je — nezvestoba proti možu!«

Siloma se je zdramila, potegnila z drobnima belima rokama preko čela, za katerim je vrvelo in se mešalo, da bi morala zblazneti, ako se ti vtiski kmalu ne ublažijo.

Sedla je na stol in vila roke, a šele čez dolgo časa se je pomirila ter zrla nepremično in topo predse . . .

Okoli štirih se je vrnil Bratič domov. V čitalnici je bil našel nekega znanca, s katerim sta se skupno pozabavala. Ivanka ga je sprejela z vso ljubeznivostjo, a on je bil razburjen. Prav danes je imel slab dan. Sam Bog vedi, kaj ga je bilo pičilo!

Ivanka sede tikoma zraven njega in mu položi roke okoli tilnika; to je vselej potolažilo Bratičevo jezico, ako jo je slučajno kahal.

»Nekaj te moram prositi in vem, da mi gotovo izpolniš,« je dejala tiho in drhteče.

On se je nekam burno otresel njenih rok pa dejal trdo: »Kaj takega?«

Ivanka se je prestrašila, vendar se je kmalu ohrabrila ter dejala počasi, a odločno:

»Ne morem se pritoževati, ako si se naveličal svoje soproge! Dovolj si mi storil dobrega, in hvaležna ti moram biti za dobrote

tvoje. Ali toliko velikodušen pa bi moral vendar še biti, da ne bi mi svojega nenadnega zaničevanja kazal tako očitno! Kolikor časa sem pri tebi, mi nima vest očitati ničesar. — Torej čuj mojo prošnjo! Ta-le je: ne hodi več v ono zloglasno krčmo in ne občuj več z onim — onim — Knafeljcem!«

Hotela ga je priviti k sebi, a on je vstal in dejal hladno:

»Kam zahajam in kaj delam — tebi nič mari. Knafeljc je pa po mojih mislih vreden vsaj toliko, kolikor ti!«

Hotel se je oddaliti. Ona pa je omahnila na mizo in plakala.

Bratiču se je nekaj zgenilo v srcu, in neki mehke čut ga je obšel. Spomnil se je nekdanje svoje ljubezni in blaženih dni, katere je v tako neskaljenem veselju užival še do nedavnega časa pri njej, ki sloni zdaj pred njim potrta.

Že je hotel stopiti k njej, jo prijeti za roko in ji zagotoviti, da je njegovo sedanje življenje prav tako, kakršno je bilo v prejšnjih časih, da je njegova ljubezen do nje še vedno ista, in da hoče storiti vse, kar želi ona. Stopil je že korak proti njej. Ali v tem hipu mu je zopet šinila v glavo ona misel, da je to drhteče telo že pred njim ljubil nekdo drugi. Takoj je bil zopet hladen. Zasmel se je glasno in hripavo ter se obrnil proti durim.

Čudno! Njo, ko je bila zapeljana in katere mladostnega greha ni v prejšnjih časih prav nič vpošteval, njo je zdaj začel sovražiti, a z njenim zapeljivcem se je sprijaznil! Očividno je bilo, da smatra samo njo krivo vsega . . .

Odzdaj naprej je bil pri Bratičevih redke dan, da ne bi se bila vršila med njima kaka burna scena. Večkrat je bil sicer Bratič mehke in se je kesal svojih nastopov, a kadar se je pojavila v njegovi glavi ona fiksna ideja, vselej je postal brutalen in ob takih dneh ga gotovo ni bilo domov pozno v noč. Privadil se je bil nerednemu življenju. Svoj posel je opravljal čez dan mehanski, vedno je bil točen in vedno marljiv delavec v uradu, a noč je bila navadno njegova. Naravno je torej, da mu je začelo sčasoma nedostajati denarja, in da je začel že delati semtertja dolgove. Dolgovi so pa skrbi! In te skrbi so v njem le še podvojile mržnjo do lastnega doma. —

Ivanka je izkušala potrpeti vse in ni možu očitala ničesar. Kadar je bil dobre volje, se je silila biti tudi ona, a kadar je postajal neznošen, je umolknila in se navadno oddalila v stransko sobo s svojima otrokoma, dokler ni odšel. Take razmere pa seveda niso vplivale nanjo ugodno. Postala je suha in uvela, a njene oči in njeni dolgi, gosti lasje so bili še vedno krasni. Toda večkrat nego prej se je v

tem času zalotila pri misli na Gojka, in šestokrat je pri taki misli tudi ostajala z neko neumljivo slastjo. Ponohalo pa je blagatu tudi

ono čudno sovraštvo tlo malega Gojkovega sinka ter se umeknilo neki nerazumljivi ljubezni, s katero ga je obsipala pri vsaki priliki. —

Neki popoldan je Bratič iztikal po nekdanji svoji dijaški skrinji, katero je imel vedno pod posteljo. Potegnil je skrinjo sredi sobe in spravljal iz nje raznovrstno staro in malovredno šaro. Ivanka je sedela v isti sobi ter pitala hčerko. Slučajno se je ozrla in videla, da drži Bratič v roki stekleničico, katero je bil našel na dnu skrinje. Bila je dobro zamašena, in v njej se je svetila neka motna tekočina.

Bratič povzdigne stekleničico proti solncu in se nekoliko časa zamisli. A kmalu se zasmeje ter pravi Ivanki:

»To je še iz tistih časov, ko sem bil nekoliko časa praktikant v lekarnici! Tistikrat sem si bil napravil to, in čudno, da je ostalo toliko časa v skrinji!«

Črez nekoliko časa je pristavil:

»Morda pride še prav!«

Te besede je izpregovoril počasneje in očividno z nekim namenom.

»Kaj pa je v steklenici?« vpraša Ivanka.

»Strup!« . . .

Nihče ni izpregovoril nato besedice, a Ivankine oči so nehote strmele za stekleničico, ko jo je polagal Bratič zopet na dno skrinje.

In zavlekel je skrinjo zopet pod posteljo . . .

(Konec drugega dela.)

Zašumelo je zeleno morje.

Zašumelo je zeleno morje
v toplem dihu iz Italije,
mrak je padal, na obzorju daljnem
plavala je črna ladija.

Zadnji blede žarki od zahoda
zableščali v rosnih so laseh,
na rokah so belih strepetale
svetle srebrne zapestnice . . .

Dvignilo se je nebo večerno —
moja duša se je dvignila . . .

Trudne si oči zakrijem z roko,
z lahкими koraki stopim dol —

dol v šumečo, neizmerno večnost;
tam pa ležem na zeleni mah,
tam bom sanjal lepe dolge sanje,
morje bo šumelo nad menoj . . .

Ivan Cankar.

Palackega filozofija povesti in politika.

Spisal dr. J. P.

(Konec.)

Palacký je imel že 50 let, ko je prvič stopil v burnem l. 1848. na politično poprišče. Prodril je bil že globoko v filozofske probleme, osnoval si jasno individualno etiko, pregledal nadrobno celo veliko povest svojega naroda (1836. l. je bil že izšel I. del glavnega njegovega čela, »Dějiny«), in ta narod ga je pozval sedaj za političnega voditelja.

Do 1848. l. so vodile narode centralistne vlade; toda dolgo se je že majalo njih: gospodarstvo; iz francoske revolucije je prihrul oni mogočni vihar, ki je imel odpihati gnili absolutizem. Izobrazba se je bila razširila v meščanske kroge, njih samozavest se je utrdila, obrt je ustvaril zaveden proletariat. — Stebri starega družbenega reda so pokali; brezno med posedujočimi sloji, ki so pozabili etični nauk krščanstva, in siromaki: je bilo čimdalje strašnejše, bližale so se krize.

Kar so proletarci v gospodarskem oziru, to so mali narodiči v političnem; izsesavani gospodarsko, politično in narodno, trpe tuči v etičnem pogledu.

»Kaj smo, kaj hočemo?« to so se vpraševali tedaj mali narodi.

Sicer so taka vprašanja reševali že razni rodoljubi, vendar so ti misleci bolj čutili veliko »centralizacijo zemeljskega obla«, kakor je to Palacký, žal šele na svoja stara leta, jasno formuloval. Na severu je popeval Kollár lepe verze:

»Stokrát jsem mluvil, teď už křičím
k vám, o rozkydání Stávové,
buďme celek a ne drobtové,
buďme aneb všechno, aneb ničím.«¹⁾ —

na jugu podobno naši Ilirci, — ali jasnosti, znanstvene razumnosti, rekel bi, matematike je bilo premalo. Tudi Palackega politika kaže sledove kalnih pojmov. S tem seveda še ni rečeno, da smo v naši dobi dosti na boljšem.

¹⁾ Stokrat sem govoril, zdaj že kričim
k vam, razmetani Slovani,
bodimo celek a ne drobtine,
bodimo ali vse, ali nič.

Kar pa Palackega vkljub omahljivosti v političnih načelih v naših očeh čini velikega državnika, to so njegova humanitetna načela v praktičnem političnem delovanju. Njegova politika je bila vedno notranja kulturna politika. Palacký je bil vkljub vsem hibam dober politik, ker je bil dober človek.

Osnova njegove politike nam je že znana iz doslejšnje razprave; če poznamo njegova filozofska, poznamo tudi njegova politična načela. Politika ne sme biti nič drugega nego socialna etika; Palackega etika pa je v glavnih obrisih podana v prvem delu razprave.

Praktična delavnost zahteva seveda še dosti več nego samo dobrih teoretičnih pojmov; ona ni zgolj posledica teh. Tako vidimo tudi pri Palackem več nedostatkov v praksi.

Smoter človeški je po njem »božnost« ali popolni svobodni razvoj človeških zmožnosti. Država je bila doslej ona celokupnost, ki se je najprej in najbolj brigala za gmotno blagostanje državljanov; morala pa je izpolnjevati tudi etične dolžnosti, navajati podanike k najvišjim kulturnim smotrom, k etični usovernosti in sreči.

Država je v zmislu centralizma izvrševala svojo nalogo, Palackega politični vzor pa je slovanska demokracija.

Narod¹⁾ mu je kot celek moralna in pravna oseba, narodnost pa zavest moralnih in pravnih nalog ter zahtev narodnih.

Narodnost ima svojo trdno podlago v humanitetni ideji, iz katere tudi izvira ravnopravnost ne samo individuov, ampak tudi narodov; človečanska ideja presega narodno: »pri vsej svoji vrelj ljubezni do naroda svojega še više cenim človeško blaginjo in znanostni napredek nego narodno blaginjo«.

Čehi so Palackemu narod v tem zmislu. Toda bodi humanitetna ideja še tako vzvišena in lepa, državniki se žal ne dajo voditi po njej, in brutalna realnost drugače deluje, nego si želi idealen politik. S tem dejstvom so naši zapadnoslovanski politiki premalo računali. Kako romantični so bili skoraj vsi, nam dokazuje slovanski kongres v Pragi 1848. l.; tu so se udeleženci (izmed Slovencev: A. Globočnik, Zevnik, Grlovič, Šparovac, nekako tudi Miklošič) nadejali, da je le treba povedati dunajski vladi, naj pretvori Avstrijo v narodno federacijo, katere del bi bila tudi združena Slovenija, in vlada da potem že rada ugodi. Kako malo realno, naravnost naivno so mislili, jih je poučila bodočnost, to nam svedoči danes 50letna zgodovina. Taki romantiki so Slovenci še doslej. Tudi Palacký je bil od kraja takšen idealist, ali oči so se mu sčasoma odprle.

¹⁾ Gl. cit. »N. D.« str. 788.

Države, je menil Palacki, imajo etične svrhe. Avstrija je imela svrhu, krščanske narode braniti Turkov; to nalogo je tudi že rešila. Zdaj ji je izvršiti novo zadačo, novo idejo, namreč: ravnopravnost narodov.

Ravnopravnost je ideja, ki odmeva iz vse teoretične in praktične njegove dejateljnosti. O Čehih je bil prepričan, da politično in državno ne morejo biti samostalni. V gosposki zbornici je rekel pozneje, 1861. l.: Male države so mogle eksistirati v srednjem veku, sedaj pa se ne vzdržijo.« Zato je tudi 1863. l. obsojal poljski upor proti Rusiji, češ, mali narodiči se morajo priklopiti velikemu, silnemu kulturnemu celku.

Kateri bi pa bil ta celek za Čehe? To je bilo veliko vprašanje l. 1848., ko se je zdelo, da se vse staro poruši v prah in se sezida nov hram človeške sreče.

Dasi so Čehi od Dunaja zaužili toli bridkosti poslednje veke, vendar Palacký ni videl drugega mogočnega celka nego onega, ki se zbira okoli prestolnice ob Dunavu. Prusija ga ni mogla mikati, nemške knježevine in državnice so bile same slabotne, v Rusiji pa je videl le nevarnost za kulturo. Zato je napisal v pismu, poslanem v Frankfurt 1848. l.: »Gotovo, ko bi avstrijske države ne bilo že od-davnaj, bi se morali v interesu Evrope, da, humanitete same, potruditi, da bi jo kar najbrž ustvarili.« In čudno, on, ki o slovanski Rusiji ni imel boljšega pojma nego takratna zapadna Evropa, on, ki se je od ruske »univerzalne monarhije« bal »neizrečenega zla« in »nesreče brez mere in konca«, on je dejal v manifestu do narodov evropskih 1848. l.: »Kakor pred 1000 leti, tako hočejo zopet sedaj Slovani doseči svojo in vseh narodov svobodo; gospostvo gole sile Slovani zametajo in zaničujejo, samo Germani in Romani so si zagotovili svojo prevlado s silo meča.« — Ne bi li takih besed bil mogel napisati tudi ruski slavjanofil?

Avstrija je imela biti — tako so upali mali narodi — federacija ravnopravnih narodov. Palacký se je držal tedaj prirodnega prava; želel je vsem narodom, da bi se mirno in svobodno razvijali. Da ne bi Nemcev vznemiril, je odklonil ponujeni mu ministrski portefeuille. O Ogrih je sodil kakor o Čehih: »Ogre kakor Čehe sili usoda, da se državno pripoje k večjemu celku in se podvržejo uvetom življenja tega večjega celka.« V svoji slovanski poštenosti pač ni sanjal, kako bodo Madjari umeli k svojemu celku druge pripajati po vse prej nego humanitetnih načelih . . .

Kako se »ravnopravnost« realizuje, je zapazil Palacký brzo. Slovani so iz Avstrije hoteli napraviti mogočno državo etičnih načel, v odgovor jim je bil zasmeh; Slovani so rešili monarhijo revolucionarnih Madjarov, v plačilo jim je bilo preziranje, Madjarom pa v kazen protekcija in naposled dualizem, ki je poguba malim slovanskim narodičem. Da, fizična sila, stara tradicija in moč so pobedile vso pravico, humaniteto in religijo.

Palacký je itak že pred 1867. l. videl, kaj se kuje: čez vso češko humaniteto je imela pridreti nemška hegemonija; tudi Slovake, (Hrvate, Srbe) je v duhu videl v prekolitvanskem žrelu. Proti sili meča in puške pa ne pomaga nobena še tako etična propoved, nego edino le sila. In predno so bili oživotvorili dualizem, ki ni nič drugega nego podvojen centralizem, je rekel Palacký: »Dan proglašenege dualizma postane po neizogibni prirodni nujnosti obenem tudi rojstni dan panslavizma v najmanj zaželjeni obliki, in kumovali bodo temu dnevu roditelji onega. Kaj bo nasledovalo, si domisli vsak čitatelj sam. Mi Slovani bomo pričakovali to z odkritosrčno bolestitjo, toda brez bojazni. Bili smo pred Avstrijo, bodemo tudi po njej.«

Palacký je bil lepo teorijo o narodnosti in humaniteti osnoval, ali kaj, ko se močnejši činitelji niso brigali za to? Eötvös je zagovarjal državno pravo in historično politično individualnost. Nemci so pa takovo pravo tako že imeli; kaj je torej tudi Palackemu preostajalo, nego opustiti svoj stari, čisto etnografski program prirodnega prava in pobrati Eötvösovo načelo? ¹⁾ Svoje nazore je 2 leti pred proglašenim dualizmom objavil v znanem delu: »Idea statu Rakouského« (Ideja države avstrijske). V tem spisu je iznova ponujal avstrijskim mogotcem svoj humanitetni ideal, čeprav je videl, da se ustavna država skoro nič ne loči od absolutistne. Palacký je videl, kam drči državni voz, spoznal je, da so proti birokraštvu, oblasti in vladi prazne vse besede. »Idejo države avstrijske« je spisal le bolj radi tega, da si »olajša vest«, da bi svaril pred nevarnostjo, »katero tako živo slutiti, ni; mislim, vsakomu dano kakor meni.«

Nevarnost je prišla, toda za — Slovane. Dualizem pomeni nasilno germanizacijo in madjarizacijo slovanskih plemen v monarhiji.

Naravno je, da so mnogi zapadni Slovani obrnili oči na Rusko — tudi Palacký. V teku let si je bil nazore o Rusiji popravil, 1865. l.

¹⁾ Eötvösovega načela o historično-političnih individualnostih ni sprejel samo Palacký, ampak tudi Hrvati (Starčević), in državno pravo je še danes na dnevnem redu; političarji se najbrž ne zavedajo, da madjarske države ni ustvarila Eötvösova teorija, ampak vse kaj drugega.

je slavil v »Ideji« osvobojo ruskih nevoljnikov, izkratka: izprevidel je, da so Rusi tudi ljudje, iz katerih še kdaj kaj utegne biti, in »da narod ruski, doslej skoro le pasiven, nastopi kot aktivna moč na svetovni oder, predno mine ena generacija, in to v zmislu staroslovanske demokracije.«

»Nesreče brez mere in konca« se poslej Palacký že več ni bal, ker ni imel več vzroka za to. Dogodki izza l. 1866. (Bismarck . . .), krivično in gospostva željno postopanje Nemcev pa so ga prisilili do izpovedi: »Jaz žalibog zdaj že tudi sam opuščam nadejo v trajno ohranitev avstrijske države: ne zavoljo tega, ker bi ona ne bila zaželjena ali sama v sebi nemožna, temveč ker je Nemcem in Madjarom dano, polastiti se gospostva in utemeljiti v njem enostranski despotizem plemenski . . .«

Torej on, ki je tako goreče ljubil cesarja in Avstrijo, on, ki je zložil idealno teorijo o avstrijski državi in hotel Avstrijo dvigniti do najvišjega vrhunca slave in moralne državne popolnosti, on je bil prisiljen k bolealnemu vzkliku: obupal sem nad Avstrijo!

Vsled dualizma je že itak razkosano Slovanstvo zopet dobilo nož v svoje telo; Palacký je spoznal strašne posledice — mi se jih danes več ne zavedamo — in z nekaterimi prijatelji je odpotoval 1867. l. v Moskvo. Vendar je to potovanje bilo brez posebnega rezultata. Samo politični program Palackega se je v drugič izpremenil: Palacký se je vrnil nekoliko k prvotnemu programu prirodnega prava, obdržal pa je tudi teorijo državnega prava, in avstroslovanska formula se ni več glasila: Avstrija proti Rusiji, temveč: Avstrija poleg Rusije.

Če je bil to kak poseben dobiček, pač ne vem. Prusi sami in njih kancelar Bismarck so se že davno ravnali po tem pravilu, in Bismarcku niti ni bilo treba, da bi bil Slovan. Razložek je le-ta, da je Bismarck več let kot poslanik živel v Petrogradu in predobro poznal Rusijo, njene slabosti, pa tudi njene kreposti, dočim članovi malih slovanskih plemen običajno niti blizu toliko niso poučeni o iztočnem carstvu kakor Nemci. V očigled te resnice pač Rusi lahko z glavo majejo — in so tudi majali — beroč v Palackem tak-le stavek: »Kar se tiče Rusov, bi bilo pač vprav nasprotno (govoril je prej o Prusih); tem bi postali (Čehi) kot naravnim sorodnikom, prijateljem in pomočnikom svojim najzvestejši, ne podaniki, ampak zavezniki in po potrebi celo predvoji v Evropi«. Zdi se mi, da se tega sorodništva Čehi (kakor tudi ostala plemena) prav malo zavedajo. Ko je v svoji stiski Palacký izprevidel, da se je varal, ko je svoje dni vžigal sovra-

štvo proti Rusiji, dočim se je Prusija trudila za nje prijateljstvo, je izrekel besede, katerih se je Bismarck glede Prusije že davno držal (radi tega se je pozneje z Viljemom II. tudi razprl): »Ideji federativne Avstrije je podlaga nje pokojno prijateljstvo z Rusijo kakor tudi z drugimi vlastmi.«

In ko je Palacký zlasti po vojni l. 1870. spoznal, da v novi konstelaciji Avstrija nima višje naloge, nego Rusijo kot zaveznico novorojene Nemčije držati v šahu proti tej, ko je videl velikanski napredek Nemcev v srednji Evropi in njih nasilno vladoželjnost, potem je bil šele preverjen, da ni toliko Rus nasprotnik češke narodnosti, kakor Nемец, in stari Palacký je celo pričakoval od nekdaj »sovražne« Rusije, od katere se je prej bal »neizrečenega zla in nesreče brez mere in konca«, zaščite proti hegemoniji nemški. »Vladoželjnost ta (nemška) bode čim dalje tem bolj budila in krepila ne samo čut vseslovanstva, ampak tudi medsebojno vdanost in prijateljstvo med Rusi in Čehi.« Ta program starega Palackega je pač dovolj nasproten prvemu l. 1848.! —

Palacký je svoja politična načela, kakor smo opazili, često izpreminjal kot pravi prototip zastopnika malega slovanskega plemena: nejasnost, omahljivost in dejstvo, da šele desetletja pozneje izrekajo, kar so državniki velikih narodov davno že izvajali v dejanstvu, to vse označuje politike malih narodičev tudi sedaj.¹⁾

S tem pa Palacký ni manjši v naših očeh. Njemu je bila praktična dnevna politika do dna srca zoprna; vračal se je rad vedno in vedno k zaprašenim arhivom in k svojemu zgodovinskemu delu. Palacký bi bil drage volje komu drugemu prepustil politično vodstvo, ko bi kdo bil sposoben; pa ker v malem narodiču ni dovolj vsakovrstnih sil, je moral veliki historik biti politik srednje mere; kadar je pa le mogel, je odrinil neprijetno breme Havličku, Clam Martinicu ali zetu dr. Riegerju.

Pozabiti pa dalje ne smemo, da je itak Palacký bistvo našega veka bolje umeval nego velika večina naših politikov (zlasti na slovanskem jugu). Neumorno je kazal,²⁾ da je usoda češkega naroda zavisna od »centralizacije celega zemeljskega obla«, da so Čehi prisiljeni³⁾ k asociaciji z državami in drugimi narodi

¹⁾ Iz te omahljivosti in nejasnosti bi mogli deloma izvajati omahljivost in slabost značajev maloštevilnih slovanskih plemenov vobče.

²⁾ Gl. cit. N. D. str. 792.

³⁾ Čehom (kakor tudi »velikim« Hrvatom, »velikim« Srbom) se rado očita megalomanija; glede Palackega je tako očitjanje neopravičeno, kar se razvidi že iz tega mesta.

in da se v njej morejo vzdržati samo z neutrudnim delom kulturnim — in Masaryk je pristavil: »glasa tega politiki naši in mi vsi kakor bi ga ne slišali, in slišimo li ga, kakor bi ga ne razumeli.« »Ako se je kdaj,« pravi Palacký⁴⁾ v svojem novem predlogu o vsebini naučnega slovnika, »čutila potreba izobrazbe in prosvete za narode vobče, je postala zdaj od te dobe, ko življenje celega človeškega pokolenja vsled iznajdbe in uporabe parostrojov in lokomotiv dobiva nove oblike, istinito življensko vprašanje naroda češkega.« Moderno vedo in tehniko uporabiti, je torej življensko vprašanje! »Vsled čudovite moči para in elektrike je razmeram svetovnim dana nova mera; stare zagraje med deželami in narodi izginjajo vedno bolj, vsi rodovi, vsa plemena človeškega pokolenja so se zblížala k sebi, se dotikajo in tarejo drugo ob drugem, in samotarji vsakega roda bodo spadali odslej v kraljestvo bajk. Tako se je vzbudilo tekmovanje med narodi v meri, prej nikoli znani, in še raste in bo čimdalje bolj raslo; kdor ne pobeži v prihodnje v tej dirki s svojimi sosedi, se umanjša in končno pogine neogibno. In vprašam, se mora li vprav naš narod, ki ga je Bog s plemenitimi darovi duha bogateje odičil nego druge narode, po malomarnosti in nerazumnosti svojih voditeljev odstraniti in se ne udeleževati tekmovanja, katero edino more zajamčiti njega život za bodočnost?«

»Ali stopimo iz kraljestva idej in splošnih prilik do gole, konkretne resničnosti: zmisel naših besed dobi s tem morebiti več svetlobe in jasnosti. Čas je, da bi se iznova povzbudil narod naš in se orientoval v duhu novega veka, da bi povznesel oko svoje nad ozke meje svoje očetnjave in, ne nehaje biti domovinec zvest, da bi hkratu postal svetovljan pazen in previden. Tudi mi se moramo udeležiti svetovne trgovine in se okoristiti z občnim napredkom, moramo opustiti, ne stare vere in poštenosti svoje, ampak staro in zarito ono navado šlendrijansko, ono davno medlost in lenobo, ki je vzrok ubožnosti in malodušnosti naše; moramo nastopiti nove pote in se okrepiti z industrijo vsi, ne samo fabrikanti, kupci in rokodelci, ampak tudi kmetje, učenjaki in uradniki. Nekdanja priležna cenost se je od nas za vedno poslovila obenem s surovostjo in neznanjem potreb in milino veka civilizovanega; niti javni davki se ne morejo krčiti in se tudi ne bodo, bodi vlada naše države kakršnakoli. Nimamo li maléti in konec

⁴⁾ Palackega prevajam nalašč po možnosti od besede do besede.

vzeti, moramo potrojiti pridnost svojo in se kolikor možno postaviti vštric inih narodov, kateri so s svojo podjetnostjo cele kraje sveta podvrgli svoji oblasti.«¹⁾

Tako in slično je pisal in govoril Palacký že l. 1852. Čehi ga niso dosti razumeli, Jugoslovani pa še manj, ako so se ti sploh kdaj kaj ozirali na češkega učenjaka . . . Enake misli, kakršne smo ravno iz Palackega izpisali, bi nam morale biti še dandanes v preudarek; ali žalibože, zdi se, da hočemo že po narodi »maleti«, da smo rojeni robi ali velika deca . . .

Palacký je prav dobro vedel, da je naša doba doba velikih, svetovnih sil, da tehnika, umetni obrt, velikanska komunikacija itd. dajo zemlji novo obličje, in da se je malim narodičem treba kako pridružiti tej svetovni, celo zemljo obsežajoči organizaciji. Ali kje so še osobito južni Slovani, da bi ozbiljno pretehtali, kaj pomeni stavek, ki ga je Palacký napisal že 1849. l.: »na državno samostalnost (malih narodičev namreč) misliti, ni pri centralizujočem delovanju svetovnega duha nič drugega nego varljiv sen«. —

Hude brige so na stare dni trle Palackega, ki je v svojem dalekosežnem duhu videl nevarnosti za Čehi in zapadne Slovane bistreje, nego bi si kdo mislil. »Rekel sem,« piše, »da se že ne nadajam več velike bodočnosti Avstrije, zlasti od te dobe ne, kar so Nemci in Madjari napravili iz nje grobo despotijo plemensko: vprašanje torej, kaj se zgodi vobče s Slovani, doslej avstrijskimi, in zlasti s Čehi, v tem ogledu ni brez važnosti. Ne spuščaje se v raznotere možnosti, katerih naprej videti nobenemu smrtniku ni mogoče, povem iz trdnega prepričanja samo toliko, da bi se Čehi kot narod nikoli ne zadovoljili z usodo svojo, kadar bi postali podložniki ruske ali pruske države; nikdar jim ne bi šlo iz pameti, da po pravu imajo od nekdanj podani biti le sami sebi, t. j. svoji lastni vladi, svojemu lastnemu vladarju. Prušakov radi njih germanizatorne furije ne bi mogli smatrati za nič drugega nego za največje sovražnike in moritelje narodnosti svoje. Kar se pa tiče Rusov, bi bilo pač vprav nasprotno, tem . . .«²⁾

* * *

Ob globokem umovanju Palackega se čudimo, da so bila njegova načela glede takozvanega socialnega vprašanja v ožjem zmislu tako enostranska. Sicer je Palacký že 1864. l. dobro pogodil, ko je dejal: »Vprašanje o ljudstvu in plemstvu je postalo v poslednji dobi

¹⁾ Podčrtal sem vse sam.

²⁾ Gl. str. 491.

Eridovo jabolko med nami«, namreč med češkimi strankami. Ali on, ki je bil sam sin ubogih staršev, ki je v mladosti krave pasel in glive prodajal na trgu, on je stopil, ko je bil po svoji ženi jako obogatel, v zvezo s plemenitaši proti proletariatu.¹⁾ In vendar so Čehi veliko bolj proletarci nego Nemci ali Angleži! Kaj je bilo krivo, da je bil naš oboževatelj češkega naroda takega mišljenja? Morebiti to, da se ni utegnil vglobiti v socialne probleme ter je samo utopistični in revolucionarni socializem imel na umu?

In kakor je Palacký bil zagovornik plemstva in zgodovinskih podedovanih privilegij, tako so tudi zastopniki proletarskega naroda slovenskega vedno podpirali fevdalizem. Pa kar Palackega in nekatere Čeha vsaj deloma opravičuje — ti imajo namreč svojo »šlehto« — nas ne, in smešno je, če ne tako žalostno, da so plebejski Slovenci, ki nimajo niti enega svojega grofa, do najnovejšega časa hodili roko v roki s knezi in baroni in jim pomagali — proti ljudstvu; kajti dosegli niso skoro ničesar, in to edino bi jih nekako opravičevalo... V naših dneh ni več toliko plemstvo »Eridovo jabolko« kakor kapitalizem; umejo li Slovani danes zavzemati svoje stališče?

* * *

Palacký je stavil narod nad državo; toda pri tem ni pozabil ceniti velikanske moči v stoletjih se razvilih držav z njih birokracijo in vojaštvom. Odkod je Palacký pričakoval spasa za narod?

Svoj »doslov« končuje Palacký: »Poslednja moja beseda je srčna in vroča želja, da bi narodovci moji mili na Češkem in Moravskem, v katerokoli položnje zaidejo, nikdar ne nehali biti zvesti sebi, resnici in pravici«. In sluteč svoj bližnji konec, je zapustil ob robu svojega groba dne 23. aprila 1876. l. Čehom to-le oporoko: »Doba Husova je slavna doba; takrat je narod češki po izobrazbi presežal vse druge narode evropske... Treba sedaj, da bi se izobrazževali in po ukazu izobraženega razuma delovali. To je edino volilo, katero takorekoč umirajoč ostavljam svojemu narodu«.

Izobrazba, delo, prosveta! tak testament prepušča Palacký Čehom in — Slovencem.

¹⁾ Bil je n. pr. nasprotnik občne volilne pravice.

Vzgoja.

Spisal Adam I. Sever.

(Dalje.)

V.

Neko aprilsko noč proti jutru je potrkala na okno pri Javorju bela smrt s koščenimi prsti prav rahlo in potihoma. Zjutraj je šele opazila Javorica, da ni šel soprog v pisarnico, in je hitela gledat, kaj mu je, spal je namreč v sosednji sobi in si je vsako jutro sam kuhal čaj na samovaru. Rolete so bile še spuščene, in Javorica ni razločita, ali soprog spi ali le leži. Šele ko je posvetil dan v sobo, je odskočila, meneč, da ga lomí krč. Prijela ga je za roko, pa bila je mrzla in trda ter se ni dala premkniti. Glava mu je ležala daleč nazaj sklonjena, zakopana v blazine, brada pa, katero so preprezale že goste srebrne niti, je štrlela kvišku; telo je bilo skoro nepremično, le desnica je bila, kakor bi se hotela oprjeti posteljne končnice.

Gledala ga je nekaj časa, potem se ji je oglasilo v srcu: mrt ev je. — Odhitela je brez misli, mehaniško v sobo, kjer je Angela še snivala. Ustavila se je med vrati ter strmela predse, ne vedoč, ali bi kaj rekla ali ne, nato se je pa zadela ob stol, da je padel ter provzročil ropot. Hčerka se je prebudila ter se hotela baš znesti radi materine nerodnosti, ker jo moti v spanju, momlja je: »Kaj hočeš? Pusti me spat!«

Tedaj je odgovorila mati z monotonim glasom: »Umrí je.«

Angela je ni razumela, zato je mati ponovila: »Umrí je po noči, slišiš!« Sedaj se ji je beseda malce tresla.

Angela se je preobrnila na ležišču ter vprašala malomarno: »Kdo — umrl?«

»Papa — popolnoma je trč.«

Beseda »papa« je elektrizovala malo koketo, in nekaj jo je sunilo v prsih; skočila je izpod odeje . . . »Papa — umrl — utrinja se ti, mama, ne zamari,« in odhitela je v nočni obleki gledat.

Ko se je približala mrliški sobi, je počakala nekoliko na pragu, in ko je videla mučni prizor na postelji, se ji je spustilo nekaj po vratu; grozno grenkobo je nato začutila v ustecih, in hotela je iz strahu zbežati, pa skoro se ni mogla geniti. Šele, ko je prišla mati,

se je ujunačila ter se začela bližati mrtvemu roditelju . . . Verjela je šele sedaj, da ga ni več med živimi.

Obe sta odšli iz sobe preplašeni; loteval se ju je čimdalje večji strah pred smrtjo. Stopili sta v sosednjo sobo in začeli pospravljati. Hipoma se je pa Angela kar zgenila in trepetaje je vprašala mater, je li zaprla očetovo sobo. Ta ji je zatrjevala, da jo je, Angela je pa hotela, da gresta gledat, če jo je res — sama si ni upala iti.

Stekli sta v svojo spalnico, se nekoliko opravili ter brzo šli iz stanovanja v pritličje k stari, brezzobi ženski, katera je ždela neprestano v cerkvenih klopeh z velikanskim molitvenikom poleg prižgane sveče.

Butnili sta v čumnato, iz katere je zaluhtel vlažen, gorak in pokvarjen vzduh; starka je bila slučajno doma.

»Oh, Liza, Liza, kaj se je zgodilo — pri nas po noči! Oh, usmiljeni Bog, strah naju je.«

»Hvaljen bodi Jezus Kristus — ali je gorelo?« Imela je pri tej priči zamazani molitvenik v roki ter hotela oditi, pri tem je pa rinila pred sabo Javorico ven.

»Papa je — umrl,« je zunaj zacvilila Angela.

Starka je široko odprla brezzobe čeljusti in čudeč se vprašala: »Ali so bili gospod prevideni?«

»Po noči je umrl; šele zjutraj ga je našla mama mrtvega,« je hitela Angela.

Ženica se je zgenila, pomajala z ogromno glavo in pristavila: »Bog jim daj večni mir in pokoj,« potem je pa prekrizala roke.

»Liza, kaj naj počnem, kaj naj storim?!« je izpregovorila Javorica vsa iz sebe.

»Vdova so zdaj, gospa; v božjo voljo se moramo pač vsi vdati, radi ali neradi.«

»Svetujte nama, svetujte,« je hitela nervozno Angela.

»A — kar k Sv. Andreju bo treba sporočiti, bo že cerkovnik oskrbel pogreb in svete maše. — Oj, ubogi gospod, še prevideni niso bili — ne bila bi rada na njih mestu. Bog nam daj srečno zadnjo uro in večno zveličanje; vsi ga niso deležni.«

Starka je brezbrizno odkrevsala pod otemnelimi obloki v cerkev, šepetaje z zabrekliimi ustnicami. Angela in mati sta ostali sami.

»Jaz pojdem k Sv. Andreju — pa vprašam po cerkovniku,« je rekla Angela, ker se je bala zopet iti k mrliču; naposled sta pa obe odšli.

Cerkovnik pri Sv. Andreju je prišel proti poldnevu k Javorjevim. Tačas sta bili pa Angela in mati že okolo treh znanek. Skoro srečali sta se s cerkovnikom na stopnicah. Ko je ta odprl sobo, kjer je ležal mrtvi uradnik, se je oglasila vdovi zopet zavest, da je njen mož mrtev. — Zdaj je šele spoznala, da ga odneso, da nikdar več ne prikrevsa hropeč po stopnicah ter zleze v svoj kot, ne meneč se zanjo, niti za hčer, in zajokala je; njen tenki glas je pa odmeval od starih sten tako čudno in nenavadno, kakor bi se v tej hiši nikdar ne glasil jok — jokala je z ono naivnostjo, kakor če vzameš otroku igračo. In Angela je zrla na svojo še vedno brhko mater, in zamislila se ji je.

Cerkovnik je pa šel v sobo ter preoblekel Javorja v črno salonsko obleko, ki je po poroki ni bil več oblekel.

»Bomo peljali v mrtvašnico k Sv. Andreju?« je vprašal surovo cerkovnik.

Javorica mu je zmedena odgovorila: »Kakor veste.«

In res, za eno uro so prišli z vozom in pripeljali črno krsto s seboj; vanjo so položili mrtveca, ki je strmel s steklenimi očmi v strop, in jo pahnili v črni voz. Skozí odprto okno je pihal sever v sobo ter izganjal iz nje neki neprijeten vonj, ki se je začel razširjati.

Javorica je prišla iz svoje sobe ter se čudila, da so odpeljali mrliča v mrtvašnico; ihtela je in se jezila, češ, saj bi imel vendar tukaj prostora.

»Sama si ukazala, mama,« jo je tolažila Angela; »slišala sem, ko te je oni vprašal.«

»Popolnoma sem zmedena; pa da bi saj doma ležal na odru, najbolj mi je to hudo.«

»To je pač vse eno. Pazila bi bila, mama; jaz ne morem pomagati, ko je prepozno.«

Pozneje je prikrevsala stara Liza ter hotela Javorja pokropiti; presenečena se je vrnila.

Proti trem popoldne sta šli obe na grobišče. Oblekli sta bili črni toaleti, ki sta ju imeli še od lanjskega leta, ko je umrl Javoričin svak, poštar in posestnik v bližnjem trgu.

Po prašnih mestnih cestah je pihal še vedno kakor zjutraj mrzlikasti sever ter zanašal okoli oglov impozantnih trinadstropnih hiš z vretenastimi stolpiči prah, papir, perje . . . Na cerkvenem pragu pri kapucinih se je stiskal velikanski, črnosiv pes k vratom; otroci so ga drezali z nogami, velika mrcina se pa še zmenila ni zanje, nego venomer prihuljeno iztegovala vrat. Solnce je pokazovalo kroglasto

lice izza sivih megel ter dajalo obupanim filistrom prve upe bodočih gorkih dni, ko ne bo treba kuriti mrzlih stanic. Ob Pokopališki cesti so stale na lesnih skladiščih lesene lope, pred njimi so se spenjali visoki, vitki topoli proti nebu, s svojimi šibkimi vejami proseeč nečesa, česar ni najti v cestnem prahu, ki se je z neznanskim veseljem podil okoli hrapavih debel.

Javorica je hodila prav malomarno ter zrla vedno proti tlom, kakor bi jo hotelo biti sram, da ji je umrl soprog. Angela je pa opazovala s črnimi, od bedastoč blaziranimi očmi mimo idoče častnike, meneč, da sreča Sturma. Niti zmenila se ni, da gre na kraj, kjer leži njen roditelj, ki se je trudil zanjo in vedno mislil, kako bi se izognil hrupnim nastopom in pregnal bojazen pred lastno hčerjo in soprogo.

Grobi so bili še popolnoma zapuščeni, ker je sneg baš zlezal z njih; ciprese in tuje so stale v slamo zavite nalik strašilom med žitom, in spomeniki so bili tuintam obdani z lesenimi zaboji, da ne bi popokali v strupenem zimskem mrazu. Po vsem grobišču je vladala tihota, prav tiha tihota, katera dela človeka nervoznega.

Ko je stopala Javorica s hčerjo proti mrtvašnici v nasprotnem kotu ob zidu, se ji je začelo nekaj oglašati v duši; začutila je, da se je minolo noč zgodilo nekaj važnejšega, nego kadar gre z Angelo na ples. Počasi so ji začela vzdrhtevati čustva, in ko je stopila pred zaprto mrtvašnico in zagledala od daleč skozi šipe trepetajočo svečo, tedaj je začutila boleost, obšlo jo je čustvo, kakršno jo zadnja leta niti v sanjah ni vznemirjalo, a to boleost je občutila v srcu, globoko v srcu. — Hotela je pritisniti na kljuko — skoro ni imela toliko moči — odprl ji je pa star, sključen dedec z modrikastim nosom, ki je prilezel iz nekega kota v mrtvašnici. Javorica se ga je tako ustrašila, da je Angelo s hrbtom odrinila. Dedec je pa zarenčal s hripavim glasom: »Ali hočeta kropiti?« ter izginil nekje za oglom.

V tem je zagledala vdova soprogovo krsto na kameniti mizi. Strahoma se ji je bližala in zapazila, da leži Javor v družbi s staro, izsušeno ženico, ki je s koščeni, orumenelimi rokami stiskala črn križec, in s komaj rojenim detetom, katerega se je komaj poznalo, da je človeško bitje. Angela si je s parfumiranim robcem mašila nos in se branila neokusnim mrliškim duhovom, vsled katerih je bil strop kar rumen ter se je zamazano svetil.

Javorjev obraz se je bil že precej premenil; oči so se mu že pričele vdirati, da je obličje dobivalo oduren izraz.

Javorica je zrla nekaj časa nepremično na mrliča in ga poškopila. In zopet se ji je začel vračati neki strah; kar zbežala bi

najrajša, a čutila je čimdalje bolj one železne, nepremične okove, v katere jo je bila kar čez noč vkovala smrt zakonskega moža.

Angela se je pa že naveličala; poškopila je sicer očeta, še skoro na jok se ji je storilo, češ, da bi le nihče ne videl, da leži njen roditelj v taki družbi z babnico, katera je morda še prosjačila — smejal bi se ji vsakdo . . . Zopet se je zamislila na Sturma ter si dejala: »Gotovo pride izrazit sožalje; saj je najbrže zvedel, da je umrl oče.«

»Mama, pojdiva — slišiš — pojdiva!« je rekla slednjič, ko ji je že silil zoprni duh v usteca. »Papa je itak mrtev, ne čuti tako-rekoč ničesar.«

Javorica se je res počasi premeknila ter šla drsajočih korakov za hčerjo; vrata sta pustili odprta, da je sever bril mrtvece po spačenih obrazih in upihoval sveče, katere so svetile v mračnem prostoru. Ugasil je tudi svetiljko pred velikim razpelom, v katero so bili mrličii obrnjeni.

Domov prišedši, sta hodili ena za drugo iz sobe v kuhinjo, iz kuhinje v sobo in naposled sta obsedeli v svoji spalnici, druga nasproti drugi. Malo sta govorili, mislili še manj, le Javorici se je včasih premenila ona osuplost, ki jo je občutila takoj ob smrti, v sočutje, katero jo je prevzelo na pokopališču. Bali sta se večera, bali noči, katera je imela zanju sedaj nekaj groznega . . .

»Kako da se danes še nihče ni oglasil?« je boječe vprašala hči.

»Ah — jaz ne vem — čudno se zdi tudi meni — menda še ne vedo vsi o smrti, ki naju je zadela,« je odgovorila mati.

»Mama, saj res ne vedo; kje naj bi zvedeli! Veš, inserirati bi morali dati pogrebni list — zakaj se nisva prej spomnili!«

«Pozabila sem; saj ti pravim, vsa sem zmešana.»

»Cerkovnik gotovo ne oskrbi tega. — Zakaj nisva naročili pogreba pri pogrebnem zavodu?«

»Pusti me, Angela, s temi malenkostmi! Meni se ne ljubi o tem govoriti, rajši molčiva; jaz nisem vsega kriva . . .«

»Jutri pride morebiti kdo kondolovat,« je dejala hčerka. Javorica je molčala ter počasi vezla; obe sta bili kakor prirasli k stoloma. Večerjali sta le salamo, ki je ležala v jedilni shrambi.

V mraku pa, ko se je začel krčiti dan in so se na stropu zarisavale sence, je menila Javorica, da čuje stopinje in globoko kašljanje v sosednji sobi, kjer je umrl Javor. Skrbno je še enkrat poskusila, ali je spalnica dobro zaklenjena, predno sta šli spat, pa tudi

pod odejo se je mati včasih zdrznila, kot bi jo polil po hrbtu z mrzlo vodo.

Zjutraj sta čutili obe nenavadno žejo in zato sta pili čaj mesto kave. Kmalu po zajtrku pa je prirogovlil po stopnicah cerkovník Sv. Andreja ter zavpil najprej v prazno Javorjevo sobo, da bo pogreb ob petih popoldne. Nato se je pojavila na pragu Angela, in njo je vprašal, kam naj raznese pogrebne liste, ki so bili še le davi dotiskani.

Mati se je čutila nekako bolno, nič se ji ni ljubilo; hčerki je celo rekla, da bržkone ne pojde niti k pogrebu.

Po enajstih je pa prišla Jančnica v elegantni mantilji. Uradnikova vdova je povedla prijateljico v veliko sobo, v kateri je stalo par foteljev.

»Ah, ah,« je pričela poslančevka, »kaka nesreča! Včeraj še živ, danes mrtev in — tako priljubljen človek, tako dober in skromen — gospa, jaz žalujem z vami . . .«

»Hvala, hvala, da ste se naju spomnili; sočutje saj nekoliko potolaži srce in ublaži nesrečo.«

»A pogreb?«

»Popoldne ob petih, gospa.«

»Pa čudno — tako naglo je pobralo gospoda soproga! Kašljati sem ga čula sicer vedno, pa menda ni bilo nevarno . . .«

»Kašljati!« sedaj se je spomnila Javorica, da je soproga res že nad leto dni močno kašljal, da je polegal po zofi ter da je bil popolnoma apatičen, ako je bil kdaj brez večerje, ko je odšla ona z Angelo in Sturmom pred časom na izprehod in se vrnila še le pozno zvečer. Kašljal je pač vedno, nikdar pa ni tožil — saj je bil tako sam svoj; sploh je govoril doma kaj malo, drugod pa menda še manj.

»V poslednjem času sem ga videla tuintam, ko je čital nabožne knjige — meni se je to zdelo jako čudno,« je opomnila Angela. »Zdi se mi, da je hodil celo k izpovedi, kajti v postu sem čula včasih ropot v njegovi sobi.«

Ker se je Javorici obraz nekam požalostil, je ubrala Jančnica druge strune, zlasti ker se ji je zazdelo, da se itak preveč vtika v rodbinske razmere, katere ji niso nič mari.

»Torej, gospa, za poletje sem že dobila ponudbo za letovišče v popolnoma planinskem kraju, v vili nekega bankirja. Doma imam fotografijo vse okolice; bila je priložena ponudbi.«

Angela je postala živahnejša in je radovedno vprašala:

»Je li jako romantično?«

»Seveda, gospica. Okoli in okoli kipe zasneženi vrhunci Alp, pod njimi pa raste gosto borovje in smrečje, in ta galerija obdaje dolinico, ki je pravi kotel, nad katerim se razpenja visoko gori le nebo. Kraj je samotni, v okolici pasejo planšarji goved, a vila je na novo sezidana in lepo odičena s klasičnimi kipi; poleg vile je pa tudi samotni, tih park, katerega že par let ni nihče uporabljal. Studenci teko mrzli kakor led.«

»Kar vzemite, gospa, če ni cena previsoka; gotovo je krasen kraj,« je živahno dejala Angela.

»Pa tudi zdrav,« je pristavila sedaj Javorica. »Čestitam, gospa, prijetno bo; mestne vročine ne boste čutili in ne dihalih prahu.«

»In vi, gospa, ali ste že kaj izbrali? Najamete li tudi kje v gorah ali rajši v okolici kakega trga?«

Javorici se je zdelo to vprašanje izprva samo čudno, potem je je pa zbolelo. Nikdar še ni bila na letovišču s hčerko, le za kak teden je šla k sorodnikom v bližnji trg, a z njimi je bila že skoraj leto dni razdvojena. Spoznala je ironski naglas Jančičinega vprašanja, in to jo je speklo. Mesto nje je odgovorila brzo Angela.

»Mama ni še nič o tem mislila. Ah, za naju je še dovolj časa; minila je komaj Velika noč, in sedaj še ni čutiti neznosne vročine ne sopare.«

Ko se je Jančnica začela odpravljati, češ, da noče dalje motiti, je vprašala vkljub temu, da si je že prvič zapomnila, še enkrat, kdaj bo pogreb.

»Ob petih,« je odgovorila Angela.

Na cesti se je ozrla Jančnica na okna v nadstropju, kjer so stanovali Javorjevi, in na svetlo lice ji je priplaval lahen smehljaj ter ji zarezal nad ustnicami dve zlobni črti. Očividno je privoščila poslančevka katastrofo, ki je bila zadela mater in hčer ter ju uničila popolnoma. Pa Sturm sam je tudi zadet s tem — njen nekdanji ljubimec, ki jo je sramotno izdal, in ki bi ga rada zadavila kakor nje debela kuharica kokoš. In Angela, ona Angela, ki je uživala vso slast, kolikor je more dati Sturm, in radi katerega ji je zavidala ter črtila to koketno gospico — ona je sedaj uničena . . . Jančnici je zopet nekaj poskočilo v prsih, in da ni bila na cesti, bi se bila glasno zasmejela škodoželjnosti. Prav, prav, si je mislila.

Ono dopoldne pa ni prišel k Javorjevim vkljub slutnji debele, osvetljive vdove poslančeve nihče drugi izraziti sožalja. Zaman sta čakali obe zapuščenki do opoldne, in šele tedaj je začela mati pripravljati kosilo.

Kmalu po obedu je prišla ona Liza, da bi zvedela, kdaj bode pogreb. Ko sta ji povedali, je grdo pogledala, poropotala z molkom in izginila zopet zdihujoč v oblokano luknjo v pritličju.

K pokopu se je odpravila vendar tudi vdova Javorjeva. Skoro pol ure prekmalu je dospela s hčerjo na grobišče.

Po dolgem času je prišel odpirat vrata oni sključeni stavec, katerega sta prejšnji dan naleteli pri mrličih v mrtvašnici. Duh, ki je zdaj puhnil iz nje, bi bil obe skoro vznak podrl. Le od daleč sta še pogledavali soprogovo in očetovo obličje, katero je bilo že popolnoma neznano. Stare ženice ni bilo več v mrtvašnici, le poleg otročička je še brlel majhen košček sveče.

Pred mrtvašnico se je nabralo že nekaj ljudi, ki so hoteli spremiti Javorja do jame, kjer bodo počivali njegovi zemeljski ostanki. Bile so večinoma ženske v rdečih in temnih rutah. Stale so v majhnih gručah ter pogledovale vedno in vedno na vdovo in na hčer ter govorile glasno, kar se je dalo, ali so pa prebirale napise na bližnjih kamenih, ugibajoč imena počivajočih. Liza iz pritličja je stala sredi ženic, katere so imele vse v rokah molke, ter jim razlagala smrt Javorjevo, češ, ni čudno, če človek umrje, ako ima tako ženo in tako hčer. Moških je bilo malo. Pozneje so prišli v cilindrih in črnih oblekah kolegi Javorjevi, med njimi celo šef. Z Javorico ni bil nobeden navzočnih uradnikov toliko znan, le šef je k njej pristopil in ji izrazil sožalje. Pravil ji je, kako prisrčen njegov prijatelj je bil rajnik, ter ji zatrjeval, da ni njemu nič manj bridko nego njej, soprogi Javorjevi. Prišla je pa tudi Jančnica ter se pridružila Javorici.

Ura je odbila pet v prihuljenem zvoniku sv. Andreja, in starikav duhovnik je počasi prikorakal. Nosači so začeli zabijati rakev. Ti udarci so povzročili vdovi neko bol, da je prav milo zajokala in potegnila črno rutico iz žepa ter začela brisati solze, ki so ji kapljale po lepem, zadnja dva dneva močno uvelem licu. Tudi Angela si je otirala solze. Stopila je materi na levo ter začela pogrebce očetove natančno motriti; gledala je, je li prišel Sturm; iskalá ga z očmi med gospodi in med gručo drugih znancev, toda vojaške uniforme ni opazila.

Rakev so postavili pred mrtvašnico ter položili nanjo par vencev, katere so poklonili kolegi Javorju, in enega, ki ga je bil naročil cerkovnik mesto Javorice. Duhovnik je snel črni baret ter zapel z žalostnim glasom latinski napev in zmolil očenaš, za dušo pokojnikovo, poškrpil Javorja z blagoslovljeno vodo in ga pokadil s kadilnico. Dim se je kadil skozi nizka vrata v mrtvašnico ter jo polagoma napolnil.

Nato se je izprevod začel premikati med grobovi. Za krsto je stopala vdova ter jokala, resnično jokala s hčerjo, katera je pa le bolj opazovala vso stvar, milujoč očeta, da ima tako skromen pogreb. Odzadaj se je čulo mrmljanje ženic, ki so molile za rajnikovo dušo, in to godrnjanje se je zdelo, kakor da hoče prepoditi pare, katere so dvigali solnčni žarki iz še mokre zemlje med grobovi.

Izprevod je zavil na vzhodno stran prostranega pokopališča ter se ustavil pred izkopano jamo. Kopači so na vrveh spustili krsto v globino. Vdova je zopet glasno zajokala, in celo nekatere preproste ženice v ozadju so si brisale solze. V prihuljenem zvoniku je turbno klenkalo, in duhovnik je opravil molitve za dušo rajnikovo in za vse, ki počivajo na pokopališču. Po molitvi se je župnik pokril z baretom ter odšel s cerkovnikom. Nosači so pometali nekaj vencev na krsto, pogrebci so pa začeli metati prst v jamo kot v spomin pokojniku. Nekaj pobožnih ženic je imelo s seboj steklenico blagoslovljene vode sv. treh kraljev, in to je ena vlila, da je v dolgem curku tekla v grob.

Javorica je nekaj časa to od daleč opazovala, Jančnica je pa medtem že izginila, in ko se je uradnikova vdova zavedela iz žalosti, je stala le še hči poleg nje in ji venomer govorila: »Mama, pojdiva, da se ne boš še bolj žalostila — pogreb je že minil.« Mati pa ni hotela oditi, dokler niso prišli hlapci z lopatami ter začeli zasipati jamo.

Domov prišedši, sta se dolgo razpravljali. Uboga Javorica je prižgala luč, sedla za mizo ter strmela predse. Čim dalje je mislila, tem bolj je postajala otožna, tem bolj jo je skelelo okoli srca, in zajokala je zopet prav milo, z ono bolestjo in notranjo žalostjo, ki je prirojena le ženskam. Angelo je materin jok dirnil; kar zgenila se je in je zaprosila, naj nikar po nepotrebnem ne plaka, ker tudi njo razburja jok, da trepeče po vseh živcih.

»Saj ti je vse eno, mama; pomiri se,« je prosila zopet.

»Angela, ti nič ne misliš; pusti me!«

Zamislila se je iznova. Prišla ji je na um Jančnica, ki se je danes pri pogrebu tako malo zanjo zmenila, da se je kar meni nič, tebi nič odstranila. Spomnila se je njenega vprašanja, če pojde kam na letovišče — vstala ji je v duši slika ozke, samotne dolinice — spomnila se je nje ironije, in hipoma ji je kar završalo po zmučeni glavi. Kdo bi neki dal denarja, kdo bi neki plačal najemnino za kako vilo — in ravno to, se ji je zdelo, je hotela reči Jančnica s svojo ironijo . . . Javorici je bilo, kakor bi se potapljala v majhnem

čolnu v globok, temen ribnik. Zavedela se je šele sedaj docela, da je uničena, popolnoma uničena gmotno. Sedaj je izprevidela, da je oni, ki je nosil stotake domov, šel odtod, in da jih v bodoče ne bo pri našal nihče več. Začutila je, da je pahnjena med beraško kasto . . . Šele sedaj se je tega domislila! Zdelo se ji je, da ima sapnik pre-rezan, in onesvestila se je.

Angela, ki je ravno gledala svojo fotografijo izza zadnjega koncerta, na katerem je pela kratek solo, je vzkriknila in zgrabila v naglici mater, da ni padla s stola, pa jo začela klicati:

»Mama, oh, mama, kaj ti je? — Ne plaši me — ali naj grem po zdravnika?«

Mati je pa zajecljala, naj ji da vode. Pila je v dolgih požirkih in se slednjič deloma zavedela. Gledala je hčerko s steklenimi očmi in pravila, da je uničena, da ji ni živeti, da je bolna, ter jo prosila, naj ji pomaga v posteljo, ker sicer se zgrudi še enkrat na tla.

Angele se je lotil strah, da izgubi še mater, ki jo je sicer bolj ljubila nego očeta; saj ji je mati vedno pritrjevala, jo vedno negovala in jo hvalila in — ni čuda, da ji za očeta ni bilo čisto nič.

Hude sanje so nadlegovale vdovo po noči. Zmedeni prizori so ji blodili po glavi, vse megleno, brez zmisla in zveze, in ko se je bila zjutraj prebudila, se ji je zopet oglasila ona skrb, zopet je spoznala, da je uničena. Planila je z ležišča ter šla gledat v omaro; imela je še tri desetake, katere je pokazala Angeli.

»Ali ti je Sturm že vrnil petdesetak?« je Angela vprašala malomarno.

Javorico je vnovič zaskcelelo; res, sedaj je šele videla — oh, zakaj se ni prej spomnila! — da je Sturm v istini tak, kakršnega je slikala Jančnica . . . Že mesec dni je minilo, in še ni vrnil; če bi bil imovit, bi ga ji bil drugi dan prinesel — a ona si mu še opomniti ni upala . . . Gotovo ni imel tedaj denarja, pa ga ji je izvabil na tak sleparski način.

»Ali je bil Sturm včeraj za pogrebom, ali si ga kje videla?« je vprašala mati Angelo.

»Ne,« je Angela odgovorila počasi; »gledala sem, pa ga ni bilo.«

Javorica je molčala. Ravnanje Sturmovo jo je še bolj ogorčilo. Ha, ha! Res, slepar je — sedaj se niti ne prikaže; sožalja ni prišel izraziti, denarja tudi ni prinesel, denarja, katerega ji je uplenil. Norčeval se je iz Angele, samo norčeval; sedaj, ko ve, da bi ga opomnila, naj brž preskrbi kavcijo ter naj se zaroči z Angelo, sedaj ga še blizu ni. Ali ni to slepar? Kaj, da bi se samo norčeval iz Angele — po-

polnoma jo je pokvaril! . . . Pokvaril, on? Sama jo je tudi nekaj pokvarila; zakaj jo je pustila, da je toliko občevala s častniki, zakaj ni pazila nanjo? — V srcu jo je zbolelo, tako zbolelo, da je skoraj zavpila.

Pokvaril jo je. Kam bo z njo! . . . sedaj, sedaj, ko nima prav ničesar, ko nima niti — mesečnih dohodkov. Spomnila se je svoje mladosti, v glavo ji je šinila slutnja: Gotovo je Angela razvpita, ker je toliko in sama občevala s Sturmom, in kaj, če bi bilo res, kar ji je Jančnica pripovedovala, da je sleparski Sturm Angelo že — onečastil? Uh!

Vso nesrečo je valila na Sturm. Spočetka je celo mislila, da je on kriv tudi soprogove nenadne smrti; zdelo se ji je v bolni razburjenosti, kakor da bi bil Sturm s svojim orožjem prebodel soproga njenega, hotoč s tem kar največ zla spraviti nanjo kakor sovražen demon.

Tedaj je prišla hčerka v sobo ter se sklonila skozi odprto okno. V stanovanje, kjer je bilo še vse v jutranjem neredu, se je čul cestni šunder. Angela se je zgenila; na cesti je zapazila nekaj, kar je nanjo napravilo nepričakovan vtisk; zaklicala je veselo-poredno:

»Sturm prihaja, mama, je že stopil v vežo!«

Mater je pretreslo, kakor bi jo bil dejal na kolovrat; skoro zazijala je. Brž nato je rekla:

»Počakaj v sobi, jaz mu pojdem sama naproti.«

»Kaj boš hodila, mama, pusti mene; saj je Sturm meni menda le bolj mari nego tebi.«

Mati je pa bila že izginila med vrati; popravila si je lase ter obstala.

Sturm je prihajal po stopnicah; ravno je hotel vstopiti, ko je Javorica zapahnila vrata v prednji sobi.

Potrkal je.

Hotela je kar molčati. Saj je gotovo videl Angelo na oknu, ona pa njega; dovolj mu bo, če mu še vstopiti ne pusti; najlepše ga odžene in napravi mu s tem največjo blamažo.

Sturm je zopet potrkal.

Sedaj se je v hipu premislila; povedala bi mu par rezkih besed, tako rezkih, da bi jih pomnil celo življenje — toda spomniti se ni mogla prav ničesar. V tem se je pa po naključju zadela ob stol; padel ji je na nogo, da je nehote zacvilila, ko je častnik iznova potrkal. Sedaj jo je pa razburilo; odprla je vrata na stežaj z vso silo ter pogledala osuplega Sturm z divjim pogledom.

»Milostljiva, milostljiva, kaj vas motim morda? Oprostite mi!« je govoril Sturm in stiskal sabljo k sebi. »Včeraj, ko sem zvedel nesrečo, katera je vas tako nenadno zadela, sem hotel takoj priti, pa ob najboljši volji sem se komaj danes odtrgal, milostljiva.«

Vdova je gledala elegantnega častnika od nog do glave in naposled dejala jezno: »Tako, tako!«

Sturm je nadaljeval počasi, neljubo presenečen: »Niti pogreba se nisem mogel udeležiti pri tolikih poslih — naš vojaški stan je res vojaški; zvedel sem, da se je vršil pokop gospoda soproga ob petih.«

»Da,« je rekla vdova ter se obrnila, kakor da bi hotela iti v sobo.

Sturm je stopal za njo oprezno, skoro boječe in jo komaj slišno vprašal: »Milostljiva, oprostite, ali je gospodična doma, da še njej izrazim sožalje?« Hotel je stopiti za Javorico v sobo, ta mu je pa zaloputnila vrata ravno pred nosom s silnim truščem, da je častnik kar prepadel in obstal sam.

Za hrbtom pa se mu je zdajci zopet oglasila Javorica.

»Gospod Sturm!«

»Prosim.«

»Lepo, lepo, kavalir! Jaz sem vdova, uradniška vdova brez pokojnine, gospod nadporočnik! — Tamle so vrata, vidite!... Spravite se! Sram vas bilo; premišlujte sami; vprašajte še gospo Jančnico!«

Nadporočnik je ostrmel vrhu stopnic, Angela se je pa prikazala na pragu ter okamenela pred materjo. Vedela ni, kaj naj stori; najrajša bi bila izginila in se izpremenila v popolnoma drobno točko; vse se ji je zdelo neumljivo.

Sturm je pa salutiral ter odšel s sabljo ropotaje.

Spodaj na ulici je začel razmišljati: »Čemu me podi ta škatla? Je li užaljena radi včerajšnjega dneva, ali jo skeli, ker je sedaj popolnoma na suhem? Vraga! . . . Lej, lej, še nekaj sem dolžan — to bode gotovo. Ali takega sprejema se nisem nadejal; katastrofa ji je gotovo nekoliko zmešala pamet . . .«

Prižgal si je cigareto ter pričel iznova: »Jančnica, tudi to je menda imenovala, če sem prav slišal; prokleta, saj sem bil kar raz sebe. Ta kokla, ali je intrigovala ali se je hotela znesti? To bode; škodovati mi je hotela ljubosumna poslančeva babnica, toda obrnilo se je ravno narobe; prokleta se je opekla! Tako uslugo mi je storila,

kakor še malokdo; še fraz mi ne bo treba tratiti, da bi se odtrgal od Angele sedaj, ko bi malo drugače pogledali, če bi hotel imeti še ljubico za kratek čas . . . »

Skoro zavriskal bi bil, ko je šel, s sabljo ob tlak se zadevajoč, po trotoarju: »Živela, Jančnica! Ljubic dobim sedaj družih obilo, tudi takih, da mi ne bo nikdar dolgčas!«

(Konec prihodnjič.)

Jutro.

Beli dan na okno trka
s prsti srebrnimi.
Ah mladost ti moja zlata,
vrni se, vrni mi!

Vrni se z radostjo svojo,
sanjami, nadami,
z lahkovernostjo nedolžno,
s sladkimi vadami.

Kot večerna zlata zora
ti si odplavala,
moja duša po teminah
bolna je tavela,

hrepeneča po jasnini,
da odpočine tam:
tak mirno gorijo zvezde
vrhu višine tam.

Zvezde svetle, nedosežne . . .
Ali zdaj dan je prišel
s krono demantno na glavi —
ali zaman je prišel:

V moji duši so vstale
sence iz polnoči —
kje so zore, da bi pregnale
te sence iz polnoči?

Oton Zupančič.

Vprašanje.

Kdor se te dotakne, draga,
v mislih le —
niti Bog mu ne pomaga:
naj umre!

Kdor se ti umakne, draga,
naj umre!
Nisi li pošteno, vraga,
ti dekle?!

Oton Zupančič.

LISTEK.

Zgodovina slovenskega slovstva. IV. del. Spisal profesor dr. Karol Glaser. V Ljubljani 1898.

Dasi sem moral čuti dosti očitkov užajenega avtorja, ker sem o nekaterih zvezkih njegove slovstvene zgodovine z najboljšim namenom povedal svojo sodbo, vendar hočem tudi o zadnjem delu napisati par misli. Morda je prof. Glaser s svojimi tožbami res koga prepričal, da sem mu delal kdaj krivico, vendar upam, da pritrdi vsak razsoden človek, ki pozna Glaserjevo zgodovino in je čital moje opazke, da so bile njegove tožbe o slovenski nehvaležnosti pretirane . . . Žal, da tudi sodba o letošnji knjigi ni ugodnejša! Saj so se izjalovile vse nade, da postane delo vsaj proti koncu boljše in zanimivejše.

Letos smo dobili prvi del zadnje dobe našega literarnega razvoja, a prof. Glaser ga je obdelal tako suhoparno in medlo, da lahko rečemo: knjiga v tej obliki še ni zrela za tisk! Da se je sploh natisnila, je deloma krivda Glaserjeva, še bolj pa krivda literarnega odseka »Slov. Matic«, ker jo je odobril. Tega odseka dolžnost bi bila, da bi bil zavrnil nedostatno in negodno delo, če je hotel biti vesten. Ko bi bil avtor v miru pregledal še enkrat rokopise, bi bil našel sam marsikaj, kar bi mu gotovo ne ugajalo, nam pa bi tudi nič ne bilo škodilo, ako bi bili čakali še eno leto te knjige — dobili bi bili vsaj kaj boljšega! Saj literarne zgodovine se ne izdajajo vsako leto ali vsako desetletje. Zato je tembolj obžalovati, da delo ni izvršeno s potrebno točnostjo, ker ni upanja, da bi kmalu dobili novo zgodovino slovenskega slovstva.

S prof. Glaserjem sva bila vselej nasprotnih nazorov o nalogi in načrtu slovstvene zgodovine. Priznal je sicer pozneje deloma upravičene moje zahteve, in morda bi jih bil deloma tudi sam rad izpolnil, a zdi se mi, da mu je nedostajalo potrebnih moči in potrebnega časa. Ne bilo bi treba, da bi zavzel Glaser stališče modernih kritikov, ki jemljejo za podlago, da je pesnik ali pisatelj povsem znan, in da je njih naloga le, duhovito in prijetno pripovedovati o njih in njih delih, pisati torej le nekake »causerije«. A malo več, nego nam podaja Glaser, smemo in moramo zahtevati, če hočemo, da bodo tudi tujci spoštovali naše znanstveno delovanje. To še ni dovolj, da nam pove literarna zgodovina poleg par dat o avtorju posamezne misli kake pesmi, ali da nam poda kratko, prav megleno in nejasno vsebino kake novele, temveč predočiti nam mora pesnika in pisatelja v vsem obsegu njegovega literarnega delovanja, oziraje se na stališče, katero zavzema v svoji dobi v literaturi in v družbi, in oziraje se na odvisnost od raznih prednikov in na vpliv, ki ga ima na druge. Literarna zgodovina, ki nam ne slika socialnih razmer, katerih sad in zrcalo so navadno literarni proizvodi, ni izpolnila svoje naloge.

Prof. Glaser je zoper take očitke nastopal z raznimi razlogi. Opravičeval se je, da je moral šele zbirati material; to je res — a ko ga je bil nabral, zakaj ga ni natančneje obdelal? saj bi bili radi čakali! Drugi razlog mu je nekako dvojno merilo, katerega mu ne morem šteti v čast, češ: drugi večji narodi si lahko privoščijo vzorne literarne zgodovine, mi pa, mali in neznatni narodi, moramo biti zadovoljni, da nam kdo sploh kaj napiše. To pač ni pravo načelo in tudi nima prav nikake utemeljene podlage.

Res je sicer, da je pri nas to delo težavnejše, ker je malo delavcev in sloni vse le na par ramah. Vsa čast tistim požrtvovalnim delavcem, ki nosijo to težko breme. A napačno bi bilo zahtevati, da moramo prav zato biti z vsem zadovoljni, da moramo z veseljem sprejeti vse, kar se nam podaja — četudi ni dobro! Pomisliti je treba, da moramo vsaj izkušati, da napredujemo in se razvijamo vzporedno z drugimi narodi.

Toda v tem primeru je bilo nekako tako. Zdi se mi, da se je lotil prof. Glaser dela, kateremu ni bil povsem kos. Pridobil si je z nabiranjem podatkov in gradiva velikih, nevenljivih zaslug, katere mu ostanejo, in ki mu jih ne more nihče prikrajšati, a da bi bil to, kar je nabral, tudi prav uporabil, za to mu je nedostajalo potrebne duševne čilosti. Obnemogel je skoro vsled napornega nabiranja, in zato mu je bila edina skrb, da le nekako preleti vso dobo, za notranjo vrednost svojega dela pa se — tako se mi zdi — ni utegnil mnogo brigati! In zato je naša literarna zgodovina na tako nizki stopinji, da ni niti nam niti naši »Matici« v čast. Prav nasprotno, saj bi moral vsakdo sklepati iz nje, kako malo se brigamo za znanstvo in literaturo.

Kar sram postane človeka, ko pomisli, kako sveta je drugim literarna zgodovina. Nedavno mi je prišel v roke zvezek »Neue Jahrbücher für das classische Alterthum, Geschichte und Literatur. Leipzig 1899«. V njem sem našel kratek članek »Die Aufgaben der Literaturgeschichte«, in ker mi podpira moje nazore, naj navedem nekaj stavkov iz njega: »Daher ist es nicht gethan mit Daten und Titeln, mit Inhaltsangaben, mit biographischem Detail; sondern Verstehen ist im höchsten Sinne Nachschaffen, Nachempfinden, sich in eine Seele mit eigener Selbstaufopferung, mit Selbstvergessen versenken. So muss ein Literaturhistoriker die Seele des Volkes, das er behandelt, in ihrem allmählichen Erwachen, in der Fülle ihres Lebens belauschen, muss sich in die Seele des einzelnen vertiefen, ihre Wandlungen aufspüren; er muss den psychologischen Stimmungen, Gefühlen, Motiven, soweit sie einen Niederschlag finden in Poesie und Prosa, nachgehen, muss die Verschlingungen religiöser, ethischer, socialer Regungen der Volksseele mit den ästhetischen aufweisen, und das alles nicht von der »Froschperspective« eines Volkes, einer Einzelepöche aus, sondern von dem umfassenden Gesichtspunkte der Weltliteratur, der vergleichenden Literaturgeschichte.« Katere teh zahtev je izpolnil prof. Glaser, na to naj si odgovori vsakdo sam, ki je čital zgodovino. Z ozirom na te opazke pač lahko rečemo, da niti iz »žabje perspektive« ni premotril naše literature. Ker očita pisatelj omenjenega nemškega članka prav značilno svojcem iste napake, ki so glavni nedostatek njegovega dela, evo tudi teh: »Unsere Literaturgeschichten sind noch immer überreich an völlig unfruchtbarem Detail, sie sind überladen mit einem Wulst von Daten und Titeln; und doch müsste, was nicht selbstentscheidend den Gang der Literatur beeinflusst hat, was nicht ein wichtiges Moment in der Entwicklung gewesen ist, was nicht ein bedeutendes Spiegelbild der Zeit bietet, als todt am Wege liegen bleiben; unsere Darstellungen bieten des Unwesentlichen eine wahrhaft erdrückende und beklemmende Fülle, je näher sie der Gegenwart rücken, und entrathen des Wesentlichen in so vielen Stücken, d. h. der Betonung der großen Grundzüge, des wahrhaft Keimfähigen, des wahrhaft Charakteristischen.«

Ko sem prečital te vrstice, se mi je zdelo, da je pisal mož o naši literarni zgodovini. Ali ne veljajo skoro vsi njegovi očitki tudi za Glaserjevo delo? —

Prof. Glaser je sicer za uvod napisal zgodovinski pregled in potem opisal razvoj društvenega življenja med Slovenci, a to je tako samo zase, tako ločeno in brez zveze s pravim predmetom, da se bode morda kdo še čudil, čemu je to sploh v knjigi. Tako je »Dom in svet« že predlagal, da bi se zgodovinski pregled povsem opustil. Prof. Glaser ni znal spojiti teh vprašanj s svojim predmetom in pojasniti kavzalnosti med njimi. Opis društev pa je preveč statističen, niso pa poudarjene misli in ideje, ki so vodile društva.

Precej se je posrečil avtorju še »Slovstveni pregled«, ker opisuje prav na kratko razvoj naše literature, počenši prilično z nastopom Stritarjevimi. Prav ta del bi si jaz želel morda najdaljši, a Glaser mu je posvetil jedva štiri borne strani. Zato je vse le bolj suho naštevanje imen in naslovov, a misli in duha ni. Tukaj bi bila naloga pravega literarnega historika, da bi pokazal, oziraje se na literature drugih narodov, zakaj se je slovstvo razvijalo tako, kakor se je, in ne drugače.

»Pregledu« slede potem posamezni literati. Da je postavil prof. Glaser Stritarja na čelo celi dobi, to je povsem upravičeno; saj je prav on dal pravce slovstvenemu razvoju, in dolgo se je pomikalo vse po njegovem tiru. Stritarja je opisal dokaj dobro, samo malo enotnejše oblike bi si želel in malce temeljitejšega dokaza, kako je prišel Stritar v svojo strujo. Prav lepo, dasi kratko je pisal Glaser o Pesjakovki; tu je pokazal v malem, kar bi bil moral delati v velikem; tu nam je jasno, zakaj je začela Lujiza pisateljevati.

Po moji sodbi bi bilo treba postaviti še drugi mejnik za novejšo dobo, in to ustanovitev »Vesne«, iz katere se je potem izcimil najnovejši literarni tok.

Razvrstitvi bi se dalo marsikaj oporekati. Čudna se mi zdi nedoslednost. Stritarja je opisal vse zapored: pesnika, pripovednika in dramatika, druge pa je razkosal, da nam jih je treba, ako hočemo dobiti celotno sliko, iskati na raznih mestih, n. pr. Funtka na str. 44. in 88., Jurčiča 88. in 99., Vošnjaka 82. in 149. — Medveda je obdelal samo dramatika, dasi je vpoštevati v njem tudi lirika. — Razdelitev v nabožno liriko je malo kočljiva stvar; v to kategorijo pač spadajo Vesel, Zarnik, Silvester, Suhač i. dr., ne spada pa povsem Opeka. Sploh pa ni vse nabožno pesništvo, kar je tiskano v »Domu in svetu«. — Fr. Kreka in dr. Ivana Kreka je zliil Glaser v enega. O manjših pesnikih bi se dalo sploh pripraviti; po mojem mnenju bi zadostovalo, da se samo omenijo, in da se pove, kako so pisali. Praviti vsebino dveh ali treh pesmi, prav nič ne pomaga in jemlje po nepotrebnem prostor v knjigi, kakor n. pr. o Hudoklinu, Kržišniku in celi vrsti pesnikov nabožne lirike. — Prav slabo je med drugimi označen n. pr. Gangl. — Neumestno je kritikovati posamezne verze radi besedosljedja ali česa enakega, kakor na strani 42. To so malenkosti, katerih ni treba omenjati v slovstveni zgodovini. Zdi se mi, da je prof. Glaser vsled samih malenkosti zgrešil glavne znake.

Naše pripovednike nam je opisal prof. Glaser jako plitvo in neznanstveno. V par vrsticah (Tavčarju jih je privoščil 11, Deteli samo 3 $\frac{1}{2}$!!) nam pove suho, kje in kdaj se je rodil in umrl in kje je služboval dotični pisatelj; potem pridejo naslovi povesti in za vsakim kratka vsebina. Pri Kersniku bi bil lahko izpustil »Kolesarjevo snubitev«, pa nam raje povedal vsebino ene njegovih krasnih črtic »V zemljiški knjigi« ali »Otroški dohta« ali kaj drugega. Vsebina je povedana dostikrat tako slabo n. prim. »Jare gospode« Kersnikove, da nam z njo ni prav nič pomagano. Vsaj to bi smeli zahtevati, da bi nam bil podajal

bolj jedrnate in značilne vsebine. Najbolj pa pogrešamo njegove sodbe, oziroma literarne ocene. Seveda si mislim to povsem drugače, nego je storil Glaser po nekod. Tu intam je namreč napisal za vsebino par besed, a to ni nikaka ocena. Kdo se ne bi namuznil, ko čita mesto ocen opazke, kakor n. pr. »Župnikov hlapec, če je pri zdravi pameti, ne bo gojil nad, da bi postal zet okrajnega sodnika« (str. 120.) ali »V tej povesti nastopajo otroci preveč modro« (134) ali »Črtica iz sedanje dobe ni posebno laskava za moški spol« (136) ali »Vsako ponosno in omikano dekle bi slabo sprejelo snubača, katerega bi taka malenkost (kolone) privedla do odločilne besede.« i. t. d.

Kersnik je bil mnogo bolje opisan v raznih člankih, ki so izšli po njegovi smrti. — Tavčar ni dovolj ocenjen; razdelitev njegovih povesti, kakor jo navaja Glaser, je neumestna in nepotrebna. Tavčar je v celoti romantik, in naj je pisal, kar je hotel. — Pomena kakega pisatelja v literaturi profesor Glaser ni skoro nikjer poudaril; po njegovi zgodovini soditi, je Koder prav tako imeniten pisatelj kakor Kersnik ali Tavčar. — Skratka: oddelek o naših pripovednikih nima niti približno znakov kake slovstvene zgodovine.

Glaserjeva zgodovina nas je torej povsem razočarala. Sicer še pride drugi del zadnjega zvezka, a že sedaj lahko izrečemo z mirno vestjo svojo sodbo. Hvaležni smo Glaserju za trud, ki ga je imel, in za podatke, ki nam jih je zbral, hvaležni pa mu ne moremo biti za način, kako nam je napisal slovstveno zgodovino.

Na Dunaju v juniju 1899.

Dr. Fr. Vidic.

Jezus Kristus pravi Bog. Pregled najvažnejših dokazov tej temeljni resnici krščanske vere. Spisal dr. Ivan Svetina, katehet in profesor na c. kr. višji gimnaziji v Ljubljani. V Ljubljani 1899. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. Založil pisatelj. Cena 40 kr. — Na priloženem listku izjavlja pisatelj, da je čisti dohodek namenjen v prid notranji opravi za kapelico sv. Alojzija v novem posloplju c. kr. višje gimnazije v Ljubljani. — Na 93 straneh male 8° nam je tu podal g. pisatelj temeljne dokaze, ki se nanašajo na božanstvo Kristovo ter so, kakor je znano, predmet verskemu pouku v šestem razredu gimnazijskem. Priznamo, da smo z veseljem prebirali brošurico, ker nam podaje v mili materinščini to, kar so nam svoj čas vbijali v trde butice v blaženi nemščini, in pri tem smo se živo spominjali muke in truda, ki nam ga je provzročevala dogmatika, predavana v tujem jeziku, da jo je marsikateri izmed nas klel in jo menda še dandanes kolne, kakor nekdanj gorjanci naši Ravnikarjeve molitvenike. Veselo jo pozdravljamo kot dokaz, kako lahko in lepo se bode izvrševal verski pouk na srednjih šolah, kadar nam bode dano, spoznavati svojega Boga in božje skrivnosti v materinščini.

Male pesni. Ljubljani mladini zložil I. M. Kržišnik. — V Celji 1899. Tiskal in založil D. Hribar.

V tej knjižici je nekdanji sotrudnik »Ljubljanskega Zvona« zbral nekaj svojih otroških, šaljivih ter cerkvenih pesmic, ki dojdejo dobro zlasti sestavljalateljem čitank za naše ljudske šole. Večina teh pesmi in pesmic pripada najboljšim, kar jih imamo v tem žanru v naši mladinski literaturi. Naša mladina bo te stvari gotovo rada prebirala, saj so po večini pisane v narodnem duhu. Naivnost, otroški humor, šegavost in celo satira diha iz teh verzov. Kdor se

hočeš prepričati o tem, čitaj pesmi: »Zlobna mačka«, »Velika brada«, »Sv. Miklavžu«, »Deca vozi čez vodico«, »Kuže in zajčce«, »Pri zibelki«, »Bahač«, »Lovec in zajčki«, posebno pa »Muha« in »Krojač Griva« . . .

Čitatelj se utegne pač tuintam ob kaki obliki namrdniti (n. pr. k povzdigovanju, nam. povzdigovanju . . .). Slog in dikičja pričata, da je avtor hodil v šolo k Levstiku; pozoren čitatelj najde dovolj — vmes tudi precej prisiljenih — »levstikizmov«. Znano je, da je pisal Kržišnik svoje dni tudi pesmi, ki bi ne sodile v zbirko za mladino. A.

»Naš dom«. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga in zanimivosti i. t. d. III. zvezek. I. Vojna leta 2000. Fantastična povest A. Boruma. Iz ruščine prevel Zaplaninec (str. 1—32). — II. Doma in na tujem. Poučna povest za narod. Poljski spisal Felicijan Pintowski. Poslovenil Podravski (str. 35—153). Cena 25 kr., po pošti 5 kr. več. — O prvi povesti povemo kar naravnost, da je prav malo vredna. Da se naši prelagatelji zatekajo k Rusom, je seveda docela odobravit, toda izbirati treba bisere, pa ne smeti. — Druga povest je res, kakor je že v naslovu povedano, zlasti poučna povest, pisana »in usum agricolarum«; toda pripovedovanje je živahno, zanimivo, preprosto, dasi semtertja malo preromantično. Jezik pa ni niti v prvi niti v drugi povesti vzoren. In vendar menimo, da bi tako živahno in prostrano književno podjetje, kakor je Hribarjevo v Celju, lahko vzdrževalo veččega korektorja. Potrebno bi to bilo vsekakor; kajti grde jezikovne hibe priskutijo izobraženemu čitatelju še tako zanimivo vsebino, kakor žaltavi ovirki ogabijo najboljšo jed! Prevoditelj prve povesti nima niti pojma o navadnih jezikovnih konstrukcijah; to kaže vsaka stran njegovega prevoda.

Druga nemška vadnica za slovenske občne ljudske šole. Spisala H. Schreiner, ravnatelj, in dr. J. Bezjak, prof. na c. kr. učiteljskišči v Mariboru. Velja vezana 1 krono 60 vinarjev. Na Dunaju. V cesarsko-kraljevi zalogi šolskih knjig. 1899. Str. 338. — To je torej nadaljevanje »Prve nemške vadnice«, ki sta jo spisala ista pisatelj, in o kateri smo svoj čas obširneje izpregovorili. Le-te »Druge vadnice« prilična obilnost izvira odtod, ker je nje gradivo preračunjeno za dve šolski leti ter zategadelj razpada na dva oddelka, izmed katerih ima vsak svoj slovarček, a vrhutega je dodejan na koncu knjige alfabetski slovarček.

Kako razborito sta uredila pisatelja knjigo, prav po Komenskega vzoru (prim. »Orbis pictus«!) pouk v tujščini družec z nazornim poukom na podlagi »Stenskih slik«, ki jih je izdal Jansky v Taboru, kako sta sestavila prvi del iz osmih, drugi del iz desetih takih slik (»Garten und Feld«, »das Dorf«, »der Garten im Sommer« itd.), in kako vsaka izmed teh slik zopet razpada v tri oddelke, namreč a) nazorni pouk, b) slovnico, c) berila — o vsem tem kakor tudi o metodiškem razpravljanju nazornih slik, slovnice in beril nas poučujeta pisatelj sama v brošurici: »Anleitung zum Gebrauche des Zweiten deutschen Uebungsbuches für slovenische allgemeine Volksschulen«. Preis broschirt 40 h. Wien. Kaiserlich-königlicher Schulbucherverlag. 1899. Str. 27. To knjižico bi morali po našem mnenju šolski nadzorniki in voditelji onim učiteljem, ki bodo po »Vadnici« poučevali, ne le priporočati, ampak jim jo naravnost intimirati; kajti v rokah neukega ali zlovoljnega učitelja seveda tudi ingeniozno učilo Schreinerjevo-Bezjakovo ne bi imelo zaželjenega uspeha, kakor je ni metode na svetu, ki se po

zlovoljnežu in zagovednežu ne bi dala patvoriti v karikaturno spako. In baš analitiška metoda, ki sta jo Scäreiner in Bezjak tako lepo izkoristila za nemški pouk na naših ljudskih šolah, dasi je edino pametna in uspešna pri jezikovnem pouku, in dasi so bili vsi imenitni pedagogi vseh časov nje pristaši, ima vkljub vsemu tega toliko očitih in prikritih, deloma zlovoljnih, deloma neizsodnih nasprotnikov, da jo je treba nekaterim, ki jo mrze zlasti iz komodnosti, kar naravnost očitirati. — Te dni je na neki učiteljski konferenci na Štajerskem poročal nekdo o »Prvi vadnici« ter trdil, da jo bo treba po njegovi izkušnji še temeljito predelati, češ, da Scäreiner in Bezjak sta pač dobra pedagoga, pa malo praktična učitelja. Prav bi bilo, da bi se nasproti takim neugodnim, po našem mnenju neupravičenim glasovom pojavili drugi ugodni glasovi, ki bi se takisto opirali na prakso; praksa proti praksi! Ne rečemo, da bi bili »Vadnici« brez hib, a vse te hiše — mi poznamo knjigo precej natančno — se ne dostajajo bistva in celega načrta, ampak so zgolj postranske ter se po temeljiti izkušnji lahko odpravijo pri drugem natisku; ali greh bi bilo radi njih obsojati celo delo. Onema nevsučnemu referentu pa mi pravimo: Najboljša knjiga je v rokah nespretnikov in nevoljnikov tega orodje, a spreten in vnet učitelj doseže uspehov tudi s prilično slabo knjigo; vsekakor pa sta Scäreinerjevi-Bezjakovi »Vadnici« doslej daleko najboljše knjige te vrste, in ako nam je že nemščina neizogibna liki izvirni greh, potem je že vendar bolj umestna naravna analitiška metoda, ki obeta vsaj nekaj uspeha, nego pa dahomorna gramatiška metoda, ki je seveda komodnim, malomarnim učiteljem najboljše sredstvo za formalno (?) izobraževanje ter disciplinarno kročenje nebrzdane mladine.

Bojni klic »bravec« in protiklic »bralec« še vedno odmevata po našem časopisju, in videti je, da se zanimanje za to vprašanje letova vedno širših krogov. Da smo mi brez krive srčnožilivosti in brez samoljubne trdovratnosti odobrili ona mnenja, ki se je dokazalo kot pravo, dasi je nasprotno naši dosedanj rabi, tega nam vobče nihče ni štel v greh, celo laskamo si, da smo mi s svojo hitro in odločno izjavo kolikor toliko pripomogli, da so se doslej skoro vsi javni glasovi izrekli v pogoj »bralčevceve«, katere je tako izvrstno organizoval prof. Klešč. Samo neki dovtipnež (A. K.) je v »Slov. Narod« v podlistku neke sobotne številke sicer zadovoljivo kvitiral našo prostodušno izjavo, a pri tem si ni mogel kaj, da ne bi bil zbil par ceneniš žaltavih dovtipov o zmešanem učenjakih in slovniciarjih; mi mu jih prav od sreča privoščimo, posebno če se mu je z njimi posrečilo napraviti kaj reklame za pešnega bravca Pod Pečjo. Take zlogojke hudomušceče bi bilo pač samar prepričavati, o čemer so prepričani vsi naši čitatelji, ki so dobre volje, da se baš »Zvon« nerad vmešava v slovniciarske posle, in baš zategadelj je bil »Zvon« prvi, ki se je brez pomisleka odklenil Peteršpikove pisave, češ, da sedaj slovenskim urovcikom ne bo nič več treba slovniciariti, ko jim bude možno kar slepo siediti priznani avtoriteti. Prikupljivi se nam -avci in -ivci pač nikdar niso zdeli, a ker se v znanstveno preiskovanje njih upravičenosti nismo niti utegnili niti marali spuščati, smo doprinesli tudi ta »sacrificio d' intelletto« zaradi ljubega mira in ljube edivosti. Naravno in umevno pa je tudi, da nas je z veseljem navdal Peruškov dokaz njih teoretiške neupravičenosti; ali ne bi bile puble dosledničarstvo, ako bi bili zaklopili oči in zatvorili ušesa napram Peruškovim razlogom ter vztrajali navzlic boljšemu prepričanju pri -avcih in -ivcih samo zategadelj, da nam kak dovtipnež ne bi mogel očitati nedoslednosti in »zmešanega učenjastva«?

Žal nam je le to, da so bile naše nade o ednovitem pravopisu prenaljane, in da se ga ni še tako naglo nadejati; kajti dasi so bralčevci očitno zmagali na celi črti, vemo vendar iz zanesljivega vira, da se bravčevci in čovnarji nikakor še ne mislijo vdati, nego da se pripravljajo na vztrajen odpor. Lahko si mislimo, kakšno bo njih dokazovanje; proti Perušku, ki je neovržno dokazal, da je po etimologiji pisati -alec, -ilec, bodo poudarjali zgodovinsko stališče, češ, ako so skozi tri stoletja pisali naši pisci -avec, -ivec, tedaj velja ta pisava, bodisi etimološki prava ali kriva. Toda mi imamo še eno želco v ognju, in dasi bi bilo modro, da bi je šele tedaj iz njega vzeli, kadar bi prišli nasprotniki na dan s svojim orožjem, vendar to storimo že sedaj, ker s tem morda zaustavimo nadaljnjo akcijo bravčevcev ter tako preprečimo neplodni boj. Mi sodimo, da vsi naši novejši pravopisci z Levstikom, Škrabcem in Pleteršnikom vred so grešili pri preustrojitvi našega pravopisa v tem, da so pač uvaževali fonetiški, etimološki (zlasti Levstik) in zgodovinski (zlasti Škravec) princip, a so prezrli neko četrto načelo, ki sicer ni nič drugega nego modifikacija zgodovinskega stališča, a ni nič manj važen temelj vsakemu pravopisu nego ona tri načela; a to načelo veli: Piši po sedanji rabi! ali z drugimi besedami, tudi v pravopisu veljaj geslo: Quia non movere! (Prim. Maretić v 517. sedami, izšli knjigi, o kateri poročamo na strani 517. in sl.

Priljubljeni smo že, da nam poreko: Ali ne podpira baš to načelo -avec in -ivec, ki so bili tristo let v rabi, ali niso baš -avci in -ivci »quia«, ki se jih ne smemo dotikati? — Prav to je »punctum saliens«; tu zastavimo svoj vzvod.

Ko sem se nekoč s pokojnim Oblakom razgovarjal o pisavi »solnce« in »sonce« in sem mu omenil, da je Škravec neovržno dokazal, da treba pisati »sonce«, tedaj me je zavrnil nekako tako-le: »Res je, da je Metelko zakrivil pisavo »sońce«, in zapeljala ga je kriva analogija stare slovenščine (vlak : volk = slunce : sonce); ali pomisliti je treba, da so bile vse slovenske šole izza Metelkove dobe pod vplivom Metelkove slovenščine — pred Metelkom sploh nič slovenskih šol ni bilo — in današnji rod, kolikor se je naučil čitati in pisati, je privajen pisavi »sońce«; čemu ga torej begati na ljubo historičski pisavi, ki je navzlic večstoletni trajnosti ostala neznana širšemu narodu, ker le-ta do sedanjega stoletja ni znal niti čitati niti pisati slovenski« . . .

Fiat applicatio! Če je pokojni Oblak (in v popravljeni izdaji svojega pravopisa tudi Levec) po pravici priznal veljavo mladi pisavi »solnce« z ozirom na ukoreninjeno rabo, ki je plod šolskega pouka, po isti in še po večji pravici gre prednost -alcem in -ilcem, zato ker je le-te odobrila in sprejela novodobna šola izza l. 1869. — ali prav ali pa krivem, to čisto nič ne de — in je -alcem in -ilcem privajen ves današnji čitajoči in pišoči rod, zlasti ves rod, kolikor ga je pohajalo šolo izza imenovanega leta. — Ali ni pri takih razmerah upravičena zahteva: Quia non movere!? Koliko velja napram tem trideseterim letom nove šole, v katerih se je znanje čitanja in pisanja razširilo do zadnje selske koč, ona tristoletna, za naš narod vprav gluhozema doba, v kateri sploh ni bilo nič narodnih šol, ali pa so bile — izza Marije Terezije pa menda do l. 1848. — nemške!

Ali je treba ponoviti le-to prejasno dokazovanje glede čistega izgovora sonantnega l-a? Mislimo, da bi bilo odveč, analogija je preočitna. Ako bi bili naši ortopedi nauk o »bežjaški« izreki sonantnega l-a sprožili ter uveljavili pred tridesetimi leti, ko so novodobni učitelji takorekoč šele pričeli orati ledino na-

rodne izobrazbe, tedaj bi bila ta raba dandanes najbrž že utrjena. Toda tačas se ni zganil nobeden naših pismoukov ter se pobrigal za ortocpiko v ljudski šoli, in tako so učitelji, sami sebi prepuščeni, po svoji pameti ali nespameti, učili, da črka *l* se izgovarja kot glas *l*; in celo naravno je, da pri tem niso delali nikakršnega razločka med srednjim in trdim l-om; do tega so jih tirali že sami ozirni na črkovanje. Kdo bi si upal ali mogel sedaj po tridesetih letih to prakso strmoglaviti, tudi ko bi se dala »bezzaška« izreka sonantnega l-a vkovati v tako tesno pravilo, kakor je zloglasni, pomanjkljivo sestavljeni § 11. Levčevega pravopisa? — Torej tudi tukaj velja: *Quia non movere!*

Omenjeni četrti postulat ni naša iznajdba; saj tiči takorekoč v bistvu pravopisja, in njegova moč se pokaže v vsakem pravopisu v njega razvitku prej ali slej; ali uvaževanje tega postulata je v nas Slovencih pravo Kolumbovo jajce, in da je je našel ali Levstik ali Škrabec ali Pleteršnik, bi nam bilo pribranjena mnogo neplodnega in brezuspešnega novotarjenja, s katerim so se ljudje po nepotrebnem begali. Toda čemu bi rekriminacije delali; ravno brezuspešnost mnogih Levstikovih, Škrabčevih in Pleteršnikovih etimoloških in historičnih novotarij naj bi naše vplivne in odločilne pravopisnike uverila, da je s tistim postulatom vsekakor treba računati. Še ni prekesno; po ljudski sodbi, ki se je baš sedaj izvršila nad Levčevim pravopisom, je postala neizogibna le-tega remedura; naj se pri le-tej primerno uvaži tudi četrto pravopisno pravilo: *Quia non movere!*

Pregled letošnjih srednješolskih programov nam ni napravil mnogo veselja. Pisani so seveda — izimši izvestje nižje gimnazije ljubljanske — v nemščini, in bati se je, da nam še ta bela vrana počrni prihodnje leto, ko se menda mala gimnazija ljubljanska razširi v veliko; kajti po programih novomeške in ljubljanske velike gimnazije sodeč, je zakon narave tak, da izvestje velike gimnazije ne sme biti slovensko. Res, žalostno je videti, da smo v Avstriji edini narod, ki nima nobene svoje gimnazije, sploh nobenega celega srednjega učilišča v svojem jeziku, a naši veliki politiki se strastno pripravajo o najvišjih problemih političkega visokoslovja ter se zato ne utegnejo baviti s takimi malenkostmi, kakor je poslovenjenje naših velikih gimnazij, katero je bilo nekdanj skoro najvažnejša točka našega narodnega programa.

Popolnoma v soglasju s to našo mizerijo so seveda tudi razprave v izvestjih, ki so kajpada vse nemške, izimši zopet razpravo v izvestju male gimnazije ljubljanske (»Konstantin Veliki kot vojak«, spisal kot nadaljevanje razprave: »Konstantin Veliki kot kristjan« v izvestju l. 1895/6. prof. Jos. Jenko). Tudi letno poročilo novomeške gimnazije ima betvico slovenščine, namreč: »Govor ravnateljev ob vladarski petdesetletnici Nj. c. in kr. apostolskega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I.« Da je bil govor slovenski, je pač ustrezalo faktu in jezikovnim razmeram te gimnazije; zato tem bolj v lice bije ostalo nemški pisano izvestje, ki je vendar v prvi vrsti namenjeno našemu slovenskemu občinstvu. — Pisatelji drugih razprav, večinoma naši rojaki ali polrojaki (Vodušek, Markič, Svoboda, Belar . . .), pa so začutili potrebo, prinesli svoje darilce na oltar nemške »almae matris«; naj si zato oceno svojih dušnih plodov izposlušajo od nemških kritikov; želimo jim le, da bi jim bili le-ti milejši nego oni ocenjevatelj v Zarnckejevem »Centralblattu«, ki je nekemu nemški piščočemu razpravljaju našemu prav suho povedal, da to, kar je dobrega v njegovi razpravi, ni novo, a to, kar je novo, ni dobro. Da se pa sili neki naš parojak, ki

bi bil menda rad nekak Deschmann-*redivivus*, med nemške učenjake, je tem smešnejše, ker so nam njegove tako imenovane »študije« strokovnjaki označili naravnost kot šarlatansko delo.

Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. Napisao dr. T. Maretić, kr. sveuč. prof. 1899. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). Zagreb. (VI + 700 str.). Cijena for. 4'50.

Izraz »književnog« vzbuja našo pozornost in radovednost. Že v prvih vrstah »Predgovora« najdemo pojasnilo: »Pored svih dojakošnjih hrvatskih i srpskih gramatika odavna ljudi, kojima je stalo do čista i dobra jezika, osjećaju nestašicu knjige, koja bi im bila podpuno i pouzdano rukovodstvo pravilnoga današnjega književnog jezika. Tu nestašicu hoće da ukloni ova knjiga.« S tem je tudi označeno stališče te namenoma bolj praktične knjige nasproti »istorički« in »poredbeni« gramatiki.

Ta znamenita slovnica¹⁾ dobro dojde vsem hrvaškimi in srbskim krogom, saj vsi hočejo, »da im se reče, kako je danes što u književnom jeziku, što je u njemu dobro, što li nije«. — Ali »književni jezik« — to je večkrat preporen pojem. Kolikor je mogoče meni soditi, je tukaj krenil Maretić pravo pot. Kot viri knjiž. jezika, iz katerih zajemlje, izvzemši le malo slučajev, kjer nasprotujejo temu dovolj tehtni razlogi, in kot merilo v dvomnih slučajih veljajo 1) Vuk Štefanović Karadžić,²⁾ 2) Daničić in 3) narodno blago.

Podrobna ocena te knjige je naloga strokovnih listov; kolikor morem jaz presoditi, je delo dobro urejeno, natančno in dovolj obširno; prav primerno je, da je v njem zbrano vse, kar sploh spada v področje »slovnice«: »Pristup«, v katerem je povedano nekaj splošnega o jeziku in pisavi, »glasovi«, »oblici«, »tvorba riječi«, »sintaksa« in poseben pristavek »stilistika«. Da pozna pisatelj tudi moderne težnje filologov, kaže poglavje str. 21. sl. »Fiziologija glasova«. — Zanimivi — in pisateljevo lastno delo — so nekateri statistični podatki (str. 10. sl.), posebno o razmerju med samoglasniki in soglasniki v raznih jezikih, iz katerega se pokaže, je li jezik trd ali mehak; n. pr. hrvaščina ima samoglasnikov 46'47%, nemščina 38'86, poljščina 41'43, ruščina 41'69, češčina = latinščina 43'09, franc. 43'36, grščina 46'01, ital. 47'73, staroslovenščina 48'37. — Vpoštevanja vredno je tudi, kar pravi Maretić v § 37. držati se onoga, što se latinski veli: *quieta non movere*«.

Pravila v »sintaksi« veljajo često tudi za slovenščino; nje razdelitev je taka, kakršno imajo šolske knjige, pozna pa se ji tudi Miklošičev vpliv. — V § 474. je nedostatek, ki ga imajo vse naše praktične slovnice: ne razlikujejo se medialni in refleksivni glagoli, sploh se dovolj ne pojasni refleksivnost. Čas bi že bil, da bi se ta za učenje tujih jezikov tako važna razlika vendar že jasno razpletla. — Za zglede v obliki celih stavkov nima knjiga — v kvar preglednosti — posebnega tiska.

¹⁾ Obenem je izšel »izvadak« iz nje: »Gram. hrvatskoga(!) jezika za niže razrede srednjih škola«. Ta izdaja bi najbrž — ne poznam je — zadostovala onim, ki imajo manjše zahteve.

²⁾ Pomembno je, da tako sodi Hrvat! Prezreti se tudi ne sme oni »ili« v naslovu.

»Stilistika« je zelo porabna tudi za slovenščino, n. pr. na str. 667. o pretiravanju z raznimi superlativnimi izrazi in o napačni rabi takozvanega »pluralis maiestaticus« v zgledih, kakor »žalimo, što smo bili zapriječeni posjetiti izložbu«; kajti »dobri pisци uzimaju množinu za sebe samo onda, kad misle sa sobom i čitatelje«. Potrebna je svaritev pred pretrivialnimi izrazi, ki postanejo večkrat premoderni; n. pr. (str. 679.): »predsjednik pozdravi skupštinu kratkim, ali jezgrovitim govorom«, ali: »tada Preradović umre, ali što rekoh: umre, on je besmrtn«. — Na str. 685. svari pisatelj pred provincializmi. — Tvorba neologizmov (novih besed) ustrezaj jezikoslovnim zakonom. Kot dobri novi izrazi se navajajo med drugimi tudi nam znani: »drvoređ, duhovit, dvoboj, iznenaditi, obrt, odbor, omogučiti, posljedica, predočiti, preporan, promet, pustolov, slavje, svota, značaj«, kot »slabi«; »izgledati (aussehen), dopasti se, dobar stajati«. Sicer jih je mnogo, ki bi jih težko nadomestili z boljšimi. — Nestvor je hibridna tvorba: »glasovir«.

Kot »dodatak stilistici« sledi »antibarbarus«, ¹⁾ ki izobčuje marsikateri i v našem knjižnem jeziku običajne besede in fraze.

Slovnica ima torej prav obsežno vsebino. Pogrešam pa nečesa, kar bi zelo povečalo njeno porabnost: obširnega kazala nima. Knjiga, ki obseza 700 strani in ima v sebi tako raznovrstno gradivo, potrebuje prav nujno tega dančanes vsakemu takemu delu pridejanega pripomočka. Zunanja oblika je lepa.

Milo se mi je storilo, ko sem se, pregledujoč to knjigo, spominjal naših slovenskih slovníc. — Kdaj dobimo knjigo, ki se bo dala primerjati z Martičevo? Kdo ne ve, da izmed vseh naših slovníc nobena ne zadošča niti praktičnim niti znanstvenim zahtevam? Kako je vzkliknil M. Čop l. 1833. (Außerord., Beilage z. Illyr. Bl. Nr. 13 vom 30. März 1833 p. 1)? On pravi: »Also wo es viele Grammatiken gibt, dort schreibt man correct! Vielmehr finden wir dort die Klagen über Uncorrectheit sehr natürlich (zumal wenn die Grammatiken so sehr von einander abweichen wie die unsrigen), da jeder nach der von ihm selbst geschriebenen oder angenommenen Grammatik urtheilt!« Tudi nam se daj ni treba mnogo slovníc, pač pa ene, ki bi na znanstveni podlagi, pa oziraje se na praktične potrebe, ustanovila zakone našemu jeziku, naši pisavi. — Zakaj pa je nimamo? Saj smo Slovinci na glasu kot za' čyly' narod slovníčarjev. — Res nimamo univerze. Ali pa nimamo slavistov? Imamo jih — tudi po vsučiliščih — in imeli smo jih; ali ti nočejo biti slovenisti. Rajši se vglobijo v druge slovanske jezike in občeslovanska vprašanja — in kdo bi jim zameril? Edini, od katerega smo v doglednem času pričakovali slovenske slovnice, ki bi bila pomembna za vse čase, nas je ostavil na veke. Zato stoji kakor prej tako zdaj dejstvo, da oni, ki bi mogli, nočejo, oni, ki bi hoteli, ne morejo. —

Vprav zdaj prorokujejo različna znamenja kritične čase. Boj »elementov« se bliža. Boj je včasih dober — πλάστος πατήρ πατριών pravi Heraklit — da bi le sin tega očeta ne bil — ridiculus mus!

Dr. Jos. Tomišek.

¹⁾ To ime rabi za naslov spisom, ki se obračajo proti vsakemu slabemu izrazu v kakem jeziku; navadno so urejeni po abecedi. Najbolj znan in oče sličnih spisov je Krebsov »Antibarbarus der latein. Sprache«.

Naša slikarica Kobilica je dovršila portret škofa Strossmayerja, ki bo dičil veliko dvorano »Mestnega doma«. Portret, izveden v oljnatih barvah v naravni velikosti, je po sodbi večšakov pravo mojstrsko delo naše domače umetnice, rojene Ljubljanke.

Slovensko umetniško društvo v Ljubljani. Pred dvema letoma je prinesel »Slovenski Narod« serijo člankov, ki so pozivali vse slovenske umetnike, naj bi se organizirali ter v to svrho sklicali predvsem shod vseh slovenskih pisateljev, slikarjev, kiparjev, arhitektov, glasbenikov in dramatičnih umetnikov. Slovensko časopisje je takrat toplo pozdravilo to misel, in tudi »Lj. Zvon« jo je priporočal navdušeno. Shod se je končno res vršil v ljubljanskem »Narodnem domu«, izvoljen je bil celo odbor, a stvar je zadremala in je spala do letos. Nekateri ljubljanski umetniki pa so spočetka tekočega letizprevideli, da se treba lotiti realiziranja ideje z druge strani, ter so začeli delovati za ustanovitev slovenskega umetniškega društva. V Ljubljani se je v ta namen vršilo več shodov, katerih se je udeležilo tudi nekaj umetnikov z dežele, in na katerih so se sestavila pravila. Dotična pravila pa so bila spočetka sestavljena tako, da bi mogli biti redni člani bodočega društva samo takozvani obrazovalni umetniki, t. j. slikarji, kiparji in arhitekti. Na pripravljalnem občnem zboru pa se je sprejel predlog, naj se ustanovi splošno umetniško društvo, v katerem naj bi imeli svoje središče poleg imenovanih umetnikov tudi pisatelji, glasbeniki in dramatični umetniki. V tem zmislu se je načrt prvotnih pravil popolnil, tako da je postal smoter bodočega društva pospeševanje slovenske umetnosti sploh. Tako društvo imajo tudi Hrvatje in Čehi — Slovencem pa je potrebno tolikanj bolj, ker je število obrazovalnih umetnikov pač jako pičlo, a še to število je raztrošeno po svetu. Močno slovensko umetniško društvo z velikim številom članov je potrebno ne le iz moralnih, nego tudi iz materialnih ozirov. Edinstvo in sloga vladajta vsaj na umetniškem torišču; le ljubezen in bratstvo moreta roditi lep sad. Združitev vseh slovenskih umetnikov bode vplivala na posamezne panoge in stroke umetnosti najugodnejše. To je sijajno dokazala zadnja umetniška razstava v Zagrebu. Tam so skupno delovali obrazovalni umetniki in pisatelji; izdali so več instruktivnih brošur, napisali štiri zvezke ilustriranega »Salona« ter imeli celo vrsto predavanj o razstavi sploh in o posameznih umetnikih posebej. Zagrebški listi so prinašali dan na dan članke o umotvorih domačih slikarjev in kiparjev, s tem vzbujali, netili in širili zanimanje za razstavo in umetnike ter bistrili razum za pravo in resnično umetnost. Posledica tega požrtvovalnega delovanja hrvaških literatov pa je bil sijajni moralni in gmotni uspeh razstave. Iste sadove rodeva sloga med pisatelji in obrazovalnimi umetniki na Češkem, na Dunaju, v Monakovem in povsod drugod. Rodi pa jih izvestno tudi pri nas, kjer je reklame za umotvore spričo zaspanosti in nebržnosti našega občinstva taka živa potreba kakor ribi vode. Po teh načelih sestavljena pravila novega društva so se predložila kranjski deželni vladi, ki jih je potrdila dne 4. m. m. z dopisom šte. 3384/pr. S tem je bilo društvo, za katero se je oglasilo že dotlej nad sedemdeset članov, ustanovljeno.

Smoter društva je: a) Pospeševanje slovenske umetnosti sploh, prirejanje slikarskih, kiparskih in drugih razstav bodisi samo domačih, bodisi slovanskih ali neslovanskih umotvorov, podpiranje mladih talentov in izvrševanje vseh po zakonu dovoljenih shodnih pravic; b) varovanje umetniških pravic svojih članov, gojenje družabnosti, prirejanje zabav in po-

učnih predavanj, izdajanje reprodukcij, knjig, brošur in tiskovin sploh; e) sklepanje zvez z inozemskimi umetniškimi društvi in posredovanje med slovenskimi umetniki in odbori mednarodnih razstav. Politika je iz društva izključena. Izvršujoči člani se smejo po svojih strokah deliti v posebne odseke, kateri si izvolijo svoje pododbore. Odseki pa si določajo svoj delokrog v okviru društvenih pravil. O sprejemu umotvorov v društvene razstave odloča poleg odborovega zastopnika jury, katero volijo obrazovalni umetniki. Med izvršujoče člane pa je prištevati vsakega umetnika (slikarja, kiparja, graverja, arhitekta ali sploh obrazovalnega umetnika, nadalje pisatelja, glasbenika in dramatičnega umetnika), ki je Slovenec ali med Slovenci bivajoč Slovan.

Priljubljeni odbor je sklical za 23. m. m. I. rodni občni zbor, na katerem je bil izvoljen sledeči definitivni odbor: Predsednik ces. svetnik in profesor Iv. Franke, podpredsednik stavbeni svetnik Iv. Duffe, tajnik E. Gangl, blagajnik Fr. Gerbič, arhivar Al. Šubic, odbornik Vatr. Holz, namestnika Iv. Zajec in Rih. Jakopič, preglednika pa A. Aškerc in R. Inemann. Na občnem zboru se je tudi sklenilo, da se priredi prva umetniška razstava v Ljubljani početkom prihodnjega poletja; letos na jesen se priredi Puškinov večer s predavanjem, deklamacijami in glasbenimi točkami, po zimi bode troje javnih predavanj, razen tega pa se bodo vršila predavanja za člane in za vpeljane goste na društvenih zabavnih večerih. Društvo priredi tudi nekaj večjih »besed« z literarno-muzikalnim vzporedom. Ljubljanski člani imajo vsako soboto v Aurovi gostilnici v svoji sobi redne sestanke.

S tem so dobili slovenski umetniki svojo organizacijo in svoje središče. Slovensko umetniško društvo v Ljubljani utegne postati največjega kulturnega pomena za naš narod, zato pa zasluži, da ga podpirajo in uvažujejo vsi sloji, zlasti pa vsi naši časopisi.

X.

Vzgoja in omika ali izvir sreče. Po najboljših virih in navodilih spisal Jožef Valenčič. V Ljubljani, 1899. Založil in izdal pisatelj. Tiskala »Narodna tiskarna«. — Tako je naslov lični, 154 strani obsežajoči knjigi, ki je nekak konglomerat pedagogike, etike in »bon tona«. Zlasti zadnji del, ki se bavi z omikanim vedenjem v najrazličnejših položajih življenja, je jako natančen in obširen. O knjigi izpregovorimo v prih. številki več. Danes omenjamo le, da stane gl. 1-80, in da jo je dobiti le pri pisatelju v Ljubljani, na Starem trgu, št. 4, III. nadstropje.

Alfred Jensen je prevedel Cankarjevi romanci: »Ob grobu tiranovem« in pa »Intermezzo v nebesih« na švedski jezik ter ju objavil v dnevniku »Handelsoch Sjöfarts-Tidning«.

A.

